

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA
VA MAKTAB TA‘LIMI VAZIRLIGI**

**ANDIJON VILOYATI PEDAGOGLARNI YANGI
METODIKALARGA O‘RGATISH MILLIY
MARKAZI**

**PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA, TA‘LIM
TEXNOLOGIYALARI KAFEDRASI**

**TA‘LIM VA TARBIYA JARAYONINI TASHKIL
ETISH MODULI NING 1.1 TARBIYA METODIKASI
ASOSLARI VA 1.2 TA‘LIMDA ILG‘OR XORIJIY
TAJRIBALAR MODULLARI BO‘YICHA**

MA‘RUZA MATNHLARI

Andijon 2024

“Tasdiqlayman”
VPYM O‘MM direktori

_____**M.Abdullayeva**
“ ____ ” ____ **2024 yil**

Ў

**PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA, TA'LIM
TEXNOLOGIYALARI KAFEDRASI**

**1.1 TARBIYA METODIKASI ASOSLARI VA
1.2 TA'LIMDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR
MODULLARI BO'YICHA**

Ma'ruza matnlari

“KIRITILDI”

Pedagogika va psixologiya va ta'lim
texnologiyalari kafedrası mudiri
p.f.f.d(PhD)_____**Q.Azizova**
2024- yil «____» yanvar

“KELISHILDI”

O'quv va metodik ishlar bo'yicha
direktor o'rinbosari
_____**O'.Jabborov**
2024- yil «____» yanvar

Ushbu ishchi ma'ruza matni kafedraning 2024 yil ____-yanvardagi ____-sonli
yig'ilish bayonnomasi bilan ma'qullangan hamda tasdiqqa tavsiya etilgan

Andijon – 2024 yil

MUNDARIJA

1. Kirish.....	4
2. O'quv reja dasturi.....	5
3. Modullarni o'qitish uchun foydalaniladigan Interfaol ta'lim metodlari.....	7
4. 1.1. Tarbiya metodikasi asoslari.....	19
5. 1.2. Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar	35
6. Tavsiya etalayotgan adabiyotlar ro'yxati.....	76

KIRISH

Ushbu namunaviy o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi "2022–2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi PF-134-son farmoni, 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son farmoni, 2021-yil 25-yanvardagi "Xalq ta'limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4963-son qarori, Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 17-yanvardagi "Xalq ta'limi xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi 25-son qarorlarida belgilangan vazifalar hamda Xalq ta'limi vazirining 2022-yil 20-apreldagi "Davlat ta'lim talablarini tasdiqlash to'g'risida"gi 121-sonli buyrug'i ijrosini ta'minlash maqsadida, shuningdek, umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchilarining kasbiy standartlari asosida pedagog kadrlar malakasini oshirishning ilg'or va shaffof tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini tatbiq etish yo'li bilan umumiy o'rta ta'lim tizimida kadrlar siyosatini shakllantirishning zamonaviy tamoyillarini joriy etish bo'yicha belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, zamonaviy talablar asosida umumiy o'rta ta'lim muassasalari pedagog kadrlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish jarayonlarining mazmunini takomillashtirish hamda ularning kasbiy kompetentligini muntazam oshirishni nazarda tutadi.

Dastur mazmuni Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining 2023-yil 14-noyabrdagi 540-son buyrug'i asosida o'tkazilgan diagnostik test natijalariga ko'ra, o'quv fanlarining nazariyasi va amaliyoti uyg'unligini ta'minlash, ta'limdagi ilg'or yutuqlarni o'rganish, inklyuziv ta'limga qadriyatli munosabat, o'quv-tarbiya jarayonini modellashtirish va uni ta'lim jarayoniga tatbiq etish, ta'limda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirish: 4K – tanqidiy va kreativ fikrlash, hamkorlikda ishlash, kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirish hamda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish bo'yicha tegishli yangi bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan. Shuningdek, o'quv modullarining mazkur dastur doirasida taqdim etilayotgan mazmuni umumiy o'rta ta'lim muassasalari pedagog kadrlarining malakasini oshirish mazmuni, sifati va ularning tayyorgarligiga qo'yiladigan umumiy malaka talablari asosida shakllantirilgan bo'lib, pedagoglarning o'z kasbiy faoliyatiga doir zamonaviy bilim va innovatsiyalar, ilg'or xorijiy tajribalardan samarali foydalanish hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayoniga keng tatbiq etish darajasini oshirish hisobiga ularning uzluksiz kasbiy rivojlanishini nazarda tutadi.

Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchilarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish kursi o'quv rejasidagi modullarining mazmuni

T/r	O'quv modullari	Umumiy o'quv yuklama hajmi			O'quv mashg'ulotlari (soatlari)	
		Jami soat	Ishdan ajralmagan	Mustaqil ta'lim	Ma'ruza	Amaliy mashg'ulot
1.1	Tarbiya metodikasi asoslari	2	2		2	
1.2	Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar	6	4	2	2	2
Jami:		8	6	2	4	2

Kursning maqsadi va vazifalari

Kursning maqsadi – ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirish uchun zarur bo'ladigan kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni zamonaviy yondashuvlar, malaka talablari asosida muntazam yangilash, ularning kasbiy faoliyatga doir kompetentligini rivojlantirishdan iborat.

Kursning vazifasi – tinglovchilarga jamiyatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar mazmuni va ta'lim-tarbiya jarayonini sifatli va samarali tashkil etishning metodologik asoslarini singdirish.

Kurs yakunida tinglovchilarning bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar – umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisining kasb standarti asosida, tegishli yo'nalish bo'yicha umumiy o'rta ta'lim maktab pedagog kadrlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish mazmuni, sifati hamda o'qituvchilarning tayyorgarligi hamda kompetentligiga qo'yiladigan malaka talablari bilan belgilanadi.

Modul bo'yicha soatlar taqsimoti

1.1 Tarbiya metodikasi asoslari moduli (2 soat ma'ruza)

№	Modul mavzulari	Umumiy o'quv yuklama hajmi		
		Jami	Ma'ruza	Amaliy
1.1.1	Tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari.	2	2	
Jami:		2	2	

NAZARIY MASHG'ULOT MAZMUNI

1.1.1 Tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari (2 soat ma'ruza)

Tarbiya jarayonining xususiyatlari. Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi roli. Tarbiyada huquqiy, axloqiy va odob me'yorlari hamda ularning mohiyati. Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishda "Oila, mahalla, maktab hamkorligi" konsepsiyasining o'rni va ahamiyati. Oila, mahalla va ta'lim muassasasining bola tarbiyasidagi o'rni. Yoshlarning ma'naviy va g'oyaviy tarbiyasidagi muammolar. Shaxsni tarbiyalashda oila, mahalla va ta'lim muassasasi hamkorligini amalga oshirish tamoyillari va bosqichlari. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy madaniyatni yuksaltirish.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish tartibi, shakli va mazmuni. O'quvchilarning fanlarni o'zlashtirishlari bo'yicha sinf rahbarining fan o'qituvchilari bilan hamkorlik ishlari. O'quvchilar xulqlaridagi o'zgarishlarni o'z vaqtida nazoratga olish va ular bilan ishlash. O'quv jarayonlarini tahlil qilish. Sinf o'quvchilarning o'zaro hamda fan o'qituvchilari o'rtasidagi munosabatlarini nazoratga olish usul va vositalari. O'quvchining o'qishga bo'lgan qiziqishi, bilim va qobiliyatini rivojlantirish. O'quvchilarning darsdan tashqari vaqtlarini mazmunli tashkil etish metodikasi. Qobiliyatli va iste'dodli o'quvchilarni rag'batlantirish va ularning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish, qiziqishlari bo'yicha fan va ijodiy to'garak mashg'ulotlaridagi ishtirokini ta'minlashda ota-onalar, turli tashkilot vakillari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish shakli, mazmuni va vositalari. Sinf o'quvchilarining ehtiyoj va qiziqishlarini har tomonlama o'rganish, tahlil qilish, ularni ahil jamoaga jipslashtirish va tashabbuskor o'quvchilarni qo'llab quvvatlashning samarali yo'llari. O'quvchilarga vaqtni to'g'ri taqsimlash va undan unumli foydalanishni o'rgatish usullari.

Modul bo'yicha soatlar taqsimoti

1.2. Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar moduli (2 soat ma'ruza)

№	Modul mavzulari	Umumiy o'quv yuklama hajmi		
		Jami	Ma'ruza	Amaliy
1.2.1	STEAM texnologiyasiga asoslangan zamonaviy ta'limning imkoniyatlari.	2	2	
Jami:		2	2	

NAZARIY MASHG'ULOT MAZMUNI

1.2.1 STEAM texnologiyasiga asoslangan zamonaviy ta'limning imkoniyatlari. (2 soat ma'ruza)

Maktab ta'lim tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, ta'lim sifatini oshirish, o'qitish metodikasini takomillashtirish, maktab ta'limi sifatini yaxshilash va ta'lim samaradorligini oshirish bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalarni (Singapur, Yaponiya, Finlandiya, Malayziya, Avstraliya), o'quvchilarning kompetentligini aniqlashga yo'naltirilgan xalqaro o'quv (STEAM, STREAM) va baholash dasturlari (PIRLS, PISA, TIMSS) asosida ta'lim samaradorligini nazorat qilish va baholash. Xalqaro ta'limiy va baholash dasturlarining ahamiyati.

Modullarni o'qitish shakllari

Mazkur modullar bo'yicha amaliy mashg'ulotlar interfaol metodlardan foydalangan holda seminar-trening shaklida o'tkaziladi. Tinglovchilar modullarni o'rganish jarayonida ijodiy topshiriqlar, keyslar, o'quv loyihalari, muammoli vaziyatlar bilan bog'liq masalalarni yechish kabi topshiriqlarni bajaradilar.

Modullarni o'qitish uchun foydalaniladigan Interfaol ta'lim metodlari

1. "SWOT-tahlil" metodi

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo'llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

2. “Aqliy hujum” metodi

“Aqliy hujum” metodi: biror muammo bo‘yicha ta’lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to‘plab, ular orqali ma’lum bir echimga kelinadigan metoddir. “Aqliy hujum” metodining yozma va og‘zaki shakllari mavjud. Og‘zaki shaklida ta’lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta’lim oluvchilarning har biri o‘z fikrini og‘zaki bildiradi. Ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. YOzma shaklida esa berilgan savolga ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini qog‘oz kartochkalarga qisqa va barchaga ko‘rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki «pinbord» doskasiga (ignalar yordamida) mahkamlanadi. “Aqliy hujum” metodining yozma shaklida javoblarni ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir. Ushbu metod to‘g‘ri va ijobiy qo‘llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o‘rgatadi.

“Aqliy hujum” metodidan foydalanilganda ta’lim oluvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo‘ladi, shu jumladan ta’lim oluvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Ta’lim oluvchilar o‘z fikrini faqat og‘zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko‘nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli g‘oyalar shakllanishiga olib keladi. Bumehtod ta’lim oluvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

“Aqliy hujum” metodi ta’lim beruvchi tomonidan qo‘yilgan maqsadga qarab amalga oshiriladi:

1. Ta’lim oluvchilarning boshlang‘ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib qo‘yilganda, bumehtod darsning mavzuga kirish qismida amalga oshiriladi.
2. Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan bog‘lash maqsad qilib qo‘yilganda –yangi mavzuga o‘tish qismida amalga oshiriladi.

3. O‘tilgan mavzuni mustahkamlash maqsad qilib qo‘yilganda-mavzudan so‘ng, darsning mustahkamlash qismida amalga oshiriladi.

“Aqliy hujum” metodini qo‘llashdagi asosiy qoidalar:

1. Bildirilgan fikr-g‘oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.
2. Bildirilgan har qanday fikr-g‘oyalar, ular hatto to‘g‘ri bo‘lmasa ham inobatga olinadi.
3. Har bir ta’lim oluvchi qatnashishi shart.

“Aqliy hujum” metodining tuzilmasi: metodning bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim oluvchilarga savol tashlanadi va ularga shu savol bo‘yicha o‘z javoblarini (fikr, g‘oya va mulohaza) bildirishlarini so‘raladi;
2. Ta’lim oluvchilar savol bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bildirishadi;
3. Ta’lim oluvchilarning fikr-g‘oyalari (magnitafonga, videotasmaga, rangli qog‘ozlarga yoki doskaga) to‘planadi;
4. Fikr-g‘oyalar ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlanadi;
5. Yuqorida qo‘yilgan savolga aniq va to‘g‘ri javob tanlab olinadi.

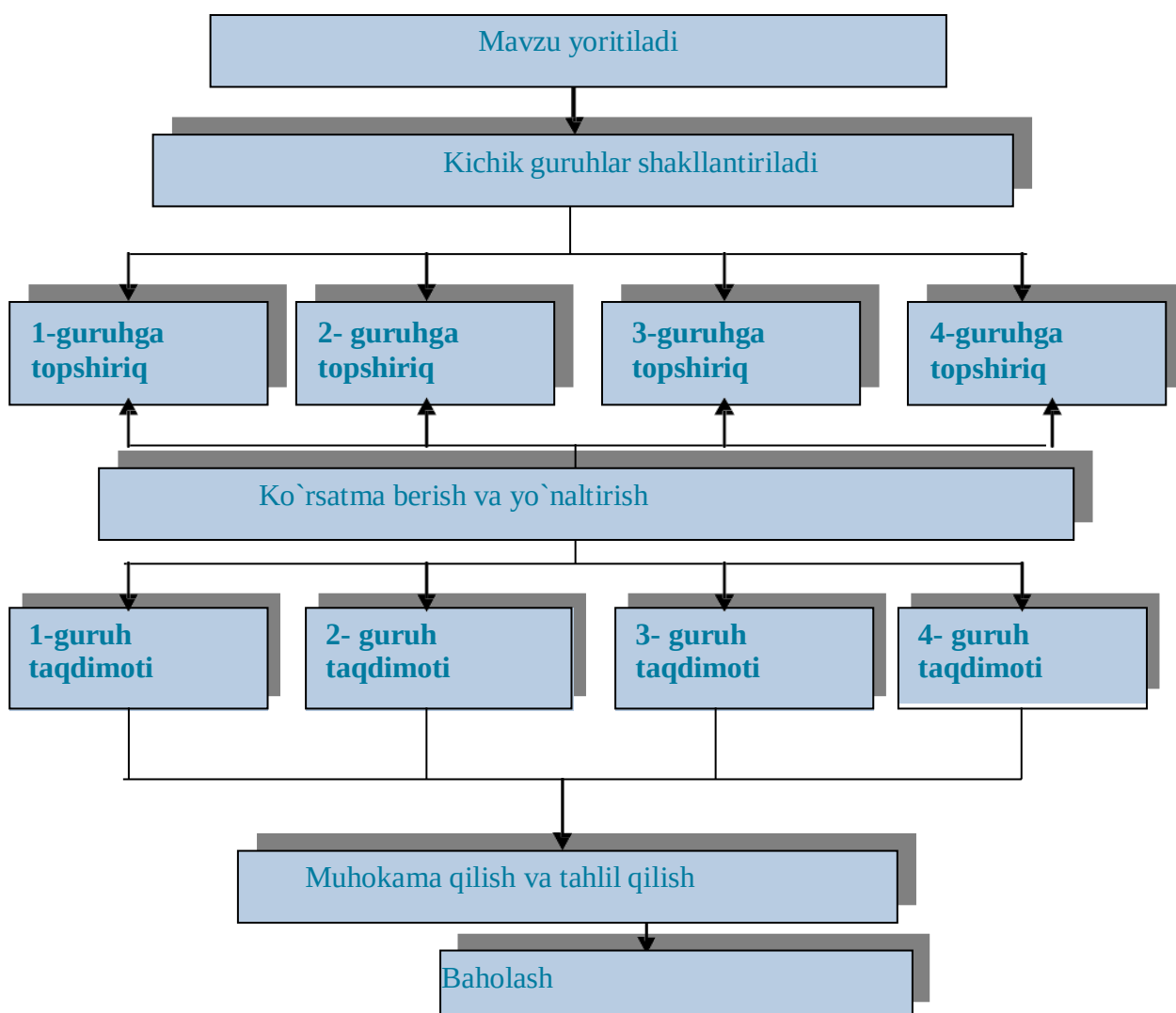
“Aqliy hujum” metodining

Afzalliklari:	Kamchiliklari:
natijalar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli fikr-g‘oyalarning shakllanishiga olib keladi;	ta’lim beruvchi tomonidan savolnito‘g‘ri qo‘ya olmaslik;
ta’lim oluvchilarning barchasi ishtirok etadi;	ta’lim beruvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi.
fikr-g‘oyalar vizuallashtirilib boriladi;	

3. “Kichik guruhlarda ishlash” metodi

Ta’lim oluvchilarni faollashtirish maqsadida ularni kichik guruhlariga ajratgan holda o‘quv materialini o‘rganish yoki berilgan topshiriqni bajarishga qaratilgan darsdagi ijodiy ish. Ushbu metod qo‘llanilganda ta’lim oluvchi kichik guruhlarda ishlab, darsda faol ishtirok etish huquqiga, boshlovchi rolida bo‘lishga, bir-biridan o‘rganishgava turli nuqtai- nazarlarni qadrlash imkoniga ega bo‘ladi.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi qo‘llanilganda ta’lim beruvchi boshqa interfaol metodlarga qaraganda vaqtni tejash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Chunki ta’lim beruvchi bir vaqtning o‘zida barcha ta’lim oluvchilarni mavzuga jalb eta oladi va baholay oladi. Quyida “Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi:

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Faoliyat yo‘nalishi aniqlanadi. Mavzu bo‘yicha bir-biriga bog‘liq bo‘lgan masalalar belgilanadi.
2. Kichik guruhlar belgilanadi. Ta’lim oluvchilar guruhlariga 3-6 kishidan bo‘linishlari mumkin.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining

Afzalliklari:	Kamchiliklari:
o‘qitish mazmunini yaxshi o‘zlashtirishga olib keladi;	ba’zi kichik guruhlarda kuchsiz ta’lim oluvchilar bo‘lganligi sababli kuchli ta’lim oluvchilarning ham past baho olish ehtimoli bor;
muloqotga kirishish ko‘nikmasi-ning	barcha ta’lim oluvchilarni nazorat qilish imkoniyati

takomillashishiga olib keladi;	past bo‘ladi;
vaqtni tejash imkoniyati mavjud;	guruhlararo o‘zaro salbiy raqobatlar paydo bo‘lib qolishi mumkin;
barcha ta’lim oluvchilar jalb etiladi;	guruh ichida o‘zaro nizo paydo bo‘lishi mumkin.
o‘z-o‘zini va guruhlararo baholash imkoniyati mavjud bo‘ladi.	

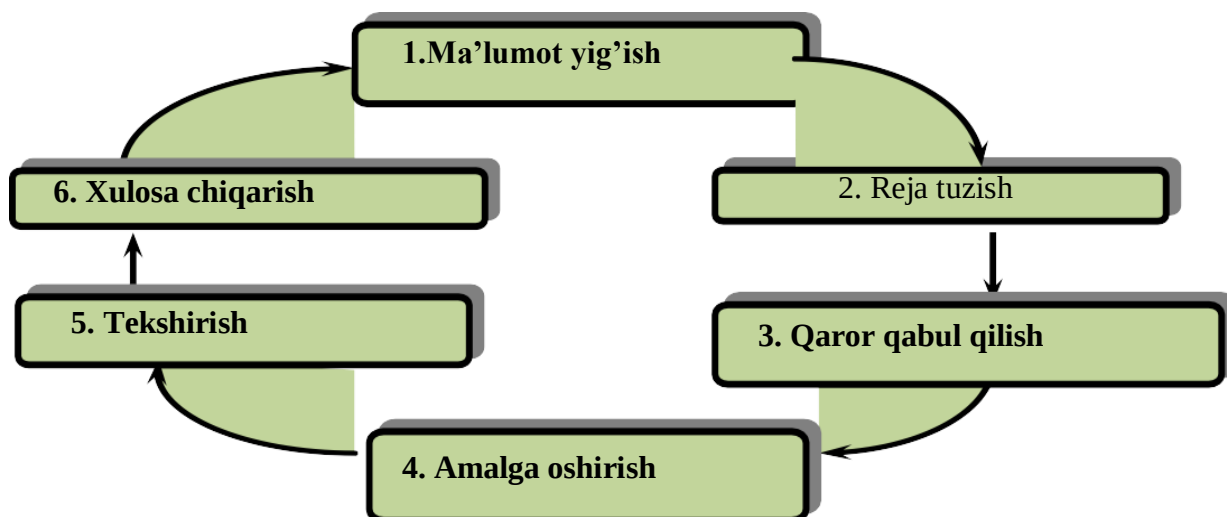
4. “Loyiha” metodi

Ta’lim oluvchilarning individual yoki guruhlarda belgilangan vaqt davomida, belgilangan mavzu bo‘yicha axborot yig‘ish, tadqiqot o‘tkazish va amalga oshirish ishlarini olib borishidir. Bu metodda ta’lim oluvchilar rejalashtirish, qaror qabul qilish, amalga oshirish, tekshirish va xulosa chiqarish va natijalarni baholash jarayonlarida ishtirok etadilar. Loyiha ishlab chiqish yakka tartibda yoki guruhli bo‘lishi mumkin, lekin har bir loyiha o‘quv guruhining birgalikdagi faoliyatining muvofiqlashtirilgan natijasidir.

Loyiha o‘rganishga xizmat qilishi, nazariy bilimlarni amaliyotga tadbiq etishi, ta’lim oluvchilar tomonidan mustaqil rejalashtirish, tashkillashtirish va amalga oshirish imkoniyatini yarata oladigan bo‘lishi kerak. Quyidagi chizmada “Loyiha” metodining bosqichlari keltirilgan.

“Loyiha” metodining bosqichlari: metodning bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Muhandis-pedagog loyiha ishi bo‘yicha topshiriqlarni ishlab chiqadi. Ta’lim oluvchilar mustaqil ravishda darslik, sxemalar, tarqatma materiallar asosida topshiriqqa oid ma’lumotlar yig‘adilar.
2. Ta’lim oluvchilar mustaqil ravishda ish rejasini ishlab chiqadilar. Ish rejasida ta’lim oluvchilar ish bosqichlarini, ularga ajratilgan vaqt va texnologik ketma-ketligini, material, asbob-uskunalarini rejalashtirishlari lozim.
3. Kichik guruhlar ish rejalarini taqdimot qiladilar.

Ta'lim oluvchilar ish rejasiga asosan topshiriqni bajarish bo'yicha qaror qabul qiladilar. Ta'lim oluvchilar muhandis-pedagog bilan birgalikda qabul qilingan qarorlar bo'yicha erishiladigan natijalarni muhokama qilishadi. Bunda har xil qarorlar taqqoslanib, eng maqbul variant tanlab olinadi. Muhandispedagog ta'lim oluvchilar bilan birgalikda "Baholash varaqasi"ni ishlab chiqadi.

1. Ta'lim oluvchilar topshiriqni ish rejasi asosida mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ular individual yoki kichik guruhlarda ishlashlari mumkin.
2. Ta'lim oluvchilar ish natijalarini o'zlarini tekshiradilar. Bundan tashqari kichik guruhlar bir-birlarining ish natijalarini tekshirishga ham jalb etiladilar. Tekshiruv natijalarini "Baholash varaqasi" da qayd etiladi.

5. Evristik ta'lim metodi

Evristik degan so'zning ma'nosi savol javobga asosan "topaman" demakdir. Evristik metod bilan o'qitish maktablarda asosan XIX asr boshlaridan boshlab qo'llanila boshladi.

Mashg'ulotlar qiziqarli bo'lishi uchun, bu mashg'ulotlardagi har bir masala yoki topshiriq so'zma so'z quruq yodlash uchun emas balki ularning oliy faoliyatlarini ishga soladigan xarakteri bo'lishi kerak. Amerikalik olim D. Poya evristik ta'lim metodi to'g'risida shunday degan edi. Evristikani maqsadi yangiliklarga olib boruvchi metod va qoidalarni izlash demakdir. U evristik metod mohiyatini quyidagidek izchillikda to'zilgan reja orqali amalga oshirishni tavsiya qiladi:

- Masalaning qo'yilishini tushunish;
- Masalaning yechish rejasini tuzish;
- Tuzilgan rejani amalga oshirish;

- Orqaga nazar tashlash (hosil qilingan yechimni tekshirish).

Bu rejani amalga oshirish jarayonida o'qituvchilar quyidagi savollarga javob topadilar:

-Masalada nima noma'lum?

-Masalada nimalar ma'lum?

-Masalaning sharti nimalardan iborat?

-Ilgari shunga o'xshagan masalalar yechilganmi?

-Agar shunga o'xshagan masalalar yechilgan bo'lsa, undan foydalanib qo'yilayotgan masalani yecha oladimi?

6. "Xulosalash" (Rezyume, Veyer) metodi

Metodning maqsadi: Bu metod murakkab, ko'ptarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o'rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo'yicha o'rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'quvchilarning mustaqil g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. "Xulosalash" metodidan ma'ruza mashg'ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy va seminar mashg'ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlil qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

7. "Keys-stadi" metodi

"Keys-stadi" - inglizcha so'z bo'lib, ("case" – aniq vaziyat, hodisa, "stadi" – o'rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil qilish asosida o'qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o'rganishda foydalanish tartibida qo'llanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari o'z ichiga quyidagilarni qamrab oladi: Kim (Who), Qachon (When), Qayerda (Where), Nima uchun (Why), Qanday/ Qanaqa (How), Nima-natija (What). **"Keys metodi" ni amalga oshirish bosqichlari**

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
-----------------	----------------------------

1-bosqich: Keys va uning axborot ta'minoti bilan tanishtirish	- yakka tartibdagi audio-vizual ish; - keys bilan tanishish (matnli, audio yoki media shaklda); - axborotni umumlashtirish; - axborot tahlili;
2-bosqich: Keysni Aniqlashtirish va o'quv topshirig'ni belgilash	- individual va guruhda ishlash; - muammolarni dolzarblik iyerarxiyasini aniqlash; - asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o'quv topshirig'ining yechimini izlash, hal etish yo'llarini ishlab chiqish	- individual va guruhda ishlash; - muqobil yechim yo'llarini ishlab chiqish; - har bir yechimning imkoniyatlari va to'siqlarni tahlil qilish; - muqobil yechimlarni tanlash
4-bosqich: Keys yechimini yechimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	- yakka va guruhda ishlash; - muqobil variantlarni amalda qo'llash imkoniyatlarini asoslash; - ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; - yakuniy xulosa va vaziyat yechimining amaliy aspektlarini yoritish

Кейсни бажариш босқчилари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг (индивидуал ва кичик гуруҳда).
- Мобил иловани ишга тушириш учун бажариладагина ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш).

8. "FSMU" metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod ishtirokchilardagi umumiy fikrlardan xususiy xulosalar chiqarish, taqqoslash, qiyoslash orqali axborotni o'zlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustaqil ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur metoddan ma'ruza mashg'ulotlarida, mustahkamlashda,

o‘tilgan mavzuni so‘rashda, uyga vazifa berishda hamda amaliy mashg‘ulot natijalarini tahlil etishda foydalanish tavsiya etiladi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

- qatnashchilarga mavzuga oid bo‘lgan yakuniy xulosa yoki g‘oya taklif etiladi;
- har bir ishtirokchiga FSMU metodining bosqichlari yozilgan qog‘ozlarni tarqatiladi:

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабнингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

-ishtirokchilarning munosabatlari individual yoki guruhiiy tartibda taqdimot qilinadi.

FSMU tahlili qatnashchilarda kasbiy-nazariy bilimlarni amaliy mashqlar va mavjud tajribalar asosida tezroq va muvaffaqiyatli o‘zlashtirilishiga asos bo‘ladi.

9. “Assesment” metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod ta’lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o‘zlashtirish ko‘rsatkichi va amaliy ko‘nikmalarini tekshirishga yo‘naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta’lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo‘nalishlar (test, amaliy ko‘nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo‘yicha tashhis qilinadi va baholanadi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

“Assesment” lardan ma’ruza mashg‘ulotlarida talabalarning yoki qatnashchilarning mavjud bilim darajasini o‘rganishda, yangi ma’lumotlarni bayon qilishda, seminar, amaliy mashg‘ulotlarda esa mavzu yoki ma’lumotlarni o‘zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o‘z-o‘zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, pedagoglarning ijodiy yondashuvi hamda o‘quv maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo‘shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin

10. “Tushunchalar tahlili” metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod talabalar yoki qatnashchilarni mavzu buyicha tayanch tushunchalarni o‘zlashtirish darajasini aniqlash, o‘z bilimlarini mustaqil ravishda tekshirish, baholash, shuningdek, yangi mavzu buyicha dastlabki bilimlar darajasini tashhis qilish maqsadida qo‘llaniladi. Metodni amalga oshirish tartibi:

-ishtirokchilar mashg‘ulot qoidalari bilan tanishtiriladi;

- o‘quvchilarga mavzuga yoki bobga tegishli bo‘lgan so‘zlar, tushunchalar nomi tushirilgan tarqatmalar beriladi (individual yoki guruhli tartibda);

- o‘quvchilar mazkur tushunchalar qanday ma’no anglatishi, qachon, qanday holatlarda qo‘llanilishi haqida yozma ma’lumot beradilar;

- belgilangan vaqt yakuniga yetgach o‘qituvchi berilgan tushunchalarning to‘g‘ri va to‘liq izohini o‘qib eshittiradi yoki slayd orqali namoyish etadi;

- har bir ishtirokchi berilgan tugri javoblar bilan uzining shaxsiy munosabatini taqqoslaydi, farqlarini aniqlaydi va o‘z bilim darajasini tekshirib, baholaydi.

Namuna: “Moduldagi tayanch tushunchalar tahlili”

Tushunchalar	Sizningcha bu tushuncha qanday ma’noni anglatadi?	Qo‘shimcha ma’lumot
Ta’lim		
Bilish		
Zehn		
Didaktika		
Meditatsiya		
Nazariy tafakkur		

Izoh: Ikkinchi ustunchaga qatnashchilar tomonidan fikr bildiriladi.

11. Venn diagrammasi metodi

Metodning maqsadi: Bu metod grafik tasvir orqali o‘qitishni tashkil etish shakli bo‘lib, u ikkita o‘zaro kesishgan aylana tasviri orqali ifodalanadi. Mazkur metod turli tushunchalar, asoslar, tasavurlarning analiz va sintezini ikki aspekt orqali ko‘rib chiqish, ularning umumiy va farqlovchi jihatlarini aniqlash, taqqoslash imkonini beradi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

-ishtirokchilar ikki kishidan iborat juftliklarga birlashtiriladilar va ularga ko‘rib chiqilayotgan tushuncha yoki asosning o‘ziga xos, farqli jihatlarini (yoki aksi) doiralar ichiga yozib chiqish taklif etiladi;

-navbatdagi bosqichda ishtirokchilar to‘rt kishidan iborat kichik guruhlarga birlashtiriladi va har bir juftlik o‘z tahlili bilan guruh a‘zolarini tanishtiradilar;

-juftliklarning tahlili eshitilgach, ular birgalashib, ko‘rib chiqilayotgan muammo yohud tushunchalarning umumiy jihatlarini (yoki farqli) izlab topadilar, umumlashtiradilar va doirachalarning kesishgan qismiga yozadilar.

“Fikriy hujum” metodi A.F. Osborn tomonidan tavsiya etilgan bo‘lib, uning asosiy tamoyili va sharti mashg‘ulotning har bir ishtirokchisi tomonidan o‘rtaga tashlanayotgan fikrga nisbatan tanqidni mutlaqo ta‘qiqlash, har qanday luqma va hazil-mutoyibalarni rag‘batlantirishdan iboratdir. Bundan ko‘zlangan maqsad o‘quvchilarning mashg‘ulot jarayonidagi erkin ishtirokini ta‘minlashdir. Ta‘lim jarayonida ushbu metoddan samarali va muffaqiyatli foydalanish o‘qituvchining pedagogik mahorati va tafakkur ko‘lamining kengligiga bog‘liq bo‘ladi. Fikriy hujum metodidan foydalanish chog‘ida o‘quvchilarning soni 15 nafardan oshmasligi maqsadga muvofiqdir. Ushbu metodga asoslangan mashg‘ulot bir soatga qadar tashkil etilishi mumkin.

“Yalpi fikriy hujum” metodi J. Donald Filips tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, uni bir necha o‘n nafar o‘quvchilardan iborat sinflarda qo‘llash mumkin. Metod o‘quvchilar tomonidan yangi g‘oyalarning o‘rtaga tashlanishi uchun sharoit yaratib berishga xizmat qiladi. Har biri 5 yoki 6 nafar o‘quvchilarni o‘z ichiga olgan guruhlarga 15 daqiqa ichida ijobiy hal etilishi lozim bo‘lgan turli xil topshiriq yoki ijodiy vazifalar beriladi. Topshiriq va ijodiy vazifalar belgilangan vaqt ichida ijobiy hal etilgach, bu haqda guruh a‘zolaridan biri axborot beradi.

1.1 TARBIYA METODIKASI ASOSLARI MODULI

1.1.1–mavzu Tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari

Maqsad: Pedagoglarda tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari haqidagi bilimlarni rivojlantirish.

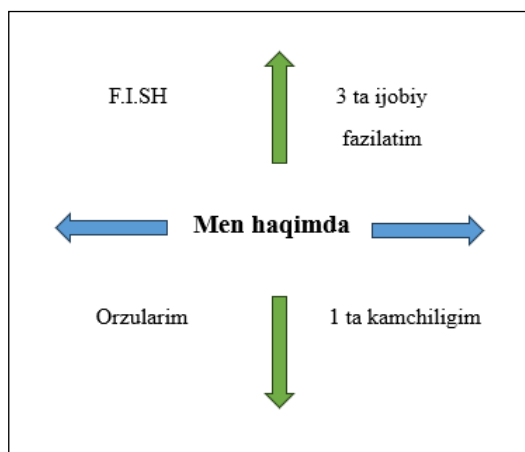
Kutilayotgan natija: pedagoglar Tarbiya jarayonining xususiyatlari. Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi roli. Tarbiyada huquqiy, axloqiy va odob me‘yorlari hamda ularning mohiyati. Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishda “Oila, mahalla, maktab hamkorligi” konsepsiyasining o‘rni va ahamiyati, tarbiya jarayoniga oid turli xil metodlarni amaliyotda qo‘llash kompetensiyalariga ega bo‘ladilar.

Mavzu bo'yicha texnologik xarita

№	Darsning mazmuni	Metodlar	Metodik ta'minot	Ajratilgan vaqt
1	Tashkiliy qism. Tanishuv jarayonini tashkil qilish. Mavzu va uning maqsadini tushuntirish.	“To‘rt taraf” metodi yordamida tanishuv	Interaktiv doska, taqdimot, ma’ruza matn	5-10 daqiqa
2	Asosiy qism. Tarbiya jarayonining xususiyatlari. Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi roli. Tarbiyada huquqiy, axloqiy va odob me’yorlari hamda ularning mohiyati	Interaktiv ma’ruza	Taqdimot, interaktiv doska, markerlar	25 daqiqa
3	Mustahkamlash. O‘quvchilarning fanlarni o‘zlashtirishlari bo‘yicha sinf rahbarining fan o‘qituvchilari bilan hamkorlik ishlari. O‘quvchilar xulqlaridagi o‘zgarishlarni o‘z vaqtida nazoratga olish va ular bilan ishlash. O‘quv jarayonlarini tahlil qilish.	Enerjayzer: Liderni top o‘yini “Fikriy hujum” metodi O‘quvchi-o‘quvchi, o‘quvchi-o‘qituvchi, o‘qituvchi-ota-ona, o‘qituvchi-rahbar munosabatlari	Marker, qalam, oq qog‘oz va sekundomer	25 daqiqa
4	O‘quvchilarga vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va undan unumli foydalanishni o‘rgatish usullari	“Time menejment” metodi	O‘z-o‘zini baholaydi	10 daqiqa

1. TASHKILIY QISM.

“4 taraf” metodi har qanday fan va undagi mavzularga moslashtirib tashkil qilish mumkin bo‘lgan universal metodlardan hisoblanadi. Bu metod uchun ma’lum bir shakl, ya’ni maxsus chizma yaratilgan bo‘lib, uni quyidagi rasmda ko‘rishingiz mumkin:

.1 Mavzu: Tarbiya metodikasi asoslari.

REJA:

1. Tarbiya jarayonining mohiyati va mazmuni.
2. Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini
3. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish tartibi, shakli va mazmuni
4. O'quvchilarni o'qishga bo'lgan qiziqishi, bilim va qobiliyatini rivojlantirish

Tayanch ibora va atamalar: tarbiyaning maqsadi, tarbiya maqsadining xilma-xilligi, barkamol avlod tarbiyasi, milliy tarbiya asoslari, tarbiya tizimining uzluksizligi, barkamol shaxs tarbiyasi.

Texnologik xarita

Mavzu	Tarbiya metodikasi asoslari
Maqsad va vazifalar	Maqsad: Tarbiya jarayonining mazmun mohiyati va jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini tushuntirish Vazifalar: Ishtirokchilarni mavzu asosidagi fikrlari, pedagogik tajribasi bilan o'rtoqlashish
O'quv jarayonining mazmuni	<ol style="list-style-type: none">1. Tarbiya jarayonining xususiyatlari, tarbiyada huquqiy munosabatlar, axloqiy va odob me'yorlari, tarbiya viy ishlarni amalga oshirishda "Oila, mahalla, maktab hamkorligi" konsepsiyasining o'rnini va ahamiyati.2. Korruptsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy madaniyatni yuksaltirish.3. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish tartibi, shakli va mazmuni4. O'quvchilarning darsdan tashqari vaqtlarini mazmunli tashkil etish metodikasi.5. O'quvchilarga vaqtni to'g'ri taqsimlash va undan unumli foydalanishni o'rgatish usullari.
O'quv jarayonining amalga oshirish texnologiyasi	Suxbat, savol –javob, aqliy xujum, BBB texnologiyasi- Mavzuga oid tarqatilgan materiallarni ishtirokchilar tomonidan yakka . guruh xolatda o'zlashtirib olishlari hamda suhbat-munozara orqali tarqatma materiallardagi materiallardagi matnlar qay darajada o'zlashtiriganligini nazorat qilish
Kutiladigan natilalar	O'qituvchi: Mavzuni qisqa vaqt ichida barcha ishtirokchilar tomonidan o'zlashtirilishiga erishadi. Ishtirokchilar faolligini

	<p>oshiradi. Ishtirokchilarni mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otadi. O'z oldiga qo'ygan maqsadlarga erishadi. Yakka holda va guruh bo'lib ishlashni o'rganadi. Qisqa vaqt ichida ko'p ma'lumotga ega bo'ladi</p>
--	--

1. Tarbiya jarayonining mohiyati va mazmuni

Tarbiya — shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon; insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarga ega bo'lishini ta'minlash yo'lida ko'riladigan choratadbirlar yigindisi.

Nafaqat bir oila, balki yer sayyorasidagi har bir mamlakatning gullab-yashnashi, undagi yashovchi xalqlarning farog'ati ham shak-shubhasiz ta'lim va tarbiya tufaylidir.

Hayot olamida, shubhasiz, tarbiya singari insoniyatga ta'sirli narsa yo'qdir. Shu sababdan qadimdan mashhur donishmandlar tarbiya to'g'risida qimmatli fikrlarni yozib qoldirganlar.

Yoshlar tarbiyasi, ularni ilimli va har tomonlama etuk qilib voyaga etkazish barcha zamonlarda muhim vazifa hisoblangan. Mutafakkirlarimiz tomonidan yozib qoldirilgan nodir asarlar o'sib kelayotgan yosh avlodni salbiy illatlardan asrab, axloqan pok, haqiqiy inson bo'lib etishishlariga undagan.

Xitoy donishmandi **Syun-Szi** “Chaqaloqlar hamma erda bir xil yig'lashadi. Katta bo'lganlarida esa turli qiliqlar qilishadi. Bu – tarbiyaning oqibati”, deb yozgan edi.

Olmon faylasufi **Immanuil Kant** o'z asarida “Inson faqat tarbiya orqali inson bo'ladi, uning qandayligi tarbiyaning natijasidir”, degan fikrni bildiradi.

Tarbiya har doim ham muhim masala bo'lib kelgan. Ta'limdan maqsad ham aslida tarbiyadir. Abdulla Avloniy "**Tarbiya biz uchun yo hayot - yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir**" deb aytgan.

Buyuk ma'rifatparvar va ta'lim-tarbiya fidoiysi Abdulla Avloniyning bu so'zlari o'z vaqtida naqadar muhim va dolzarb bo'lgan bo'lsa, hozirgi vaqtda ham biz uchun shunchalik, balki un dan ham ko'ra muhim va dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ulug' mutafakkir Abu Ali ibn Sino merosida ilm va axloq uyg'unligi masalasi alohida o'rin tutadi. Allomaning “Tadbiri manzil” risolasida tarbiya masalasi ko'proq tahlil etilgan. Xususan, “Tadbiri manzil”da inson tayyor shaxsiy sifat, odat va ko'nikmalar bilan tug'ilmasligi qayd etiladi. Bunday xususiyatlar odamning ijtimoiy hayotida sekin-asta shaxsiy va o'zgalari tajribasi, avvalgi ajdodlar an'analari, ta'lim-tarbiya o'zgalarning ta'siri ostida shakllanadi. Shaxs kamolotida ijobiy fazilat va odatlarni qaror toptirish qanchalik qiyin va mushkul bo'lsa, ma'naviy qiyofaga yopishib olgan salbiy jihat va odatlardan xalos bo'lish shunchalik murakkabdir.

Yusuf Xos Hojibning ushbu "Tarbiya - ta'limning asosidir" degan hikmatbahsh gaplari naqadar to'g'ri va haqiqat ekanligi bugungi kunimizda yaqqol ko'rinib turibdi. Zero, bugungi ilm-fan va ta'lim izchil rivojlanib borayotgan bir davrda hech shak-shubhasiz tarbiya ta'limning asosida turishi shartdir.

Shunday ekan ilm-fan va ta'lim tarbiya asosida olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunning o'qituvchi va muallimi o'zi ta'lim berayotgan shaxsga fidoyilik bilan ta'lim berish bilan bir qatorda ham jonkuyar tarbiyachi bo'lishi lozim. Avvalo muallimning o'zi odob-axloqli bo'lishi va uni mukammal egallashga harakat qilishi kerak.

Tarbiyaning maqsadi ijtimoiy jamiyat taraqqiyoti, rivojlanishi, yo'nalishi, ijtimoiy munosabatlar mazmunidan kelib chiqib belgilanadi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida tashkil etilayotgan tarbiyaning asosiy maqsadi barkamol shaxsni tarbiyalab voyaga yetkazishdan iboratdir.

Tarbiyaning maqsadi natijasi barkamol avlodni shakllantirishdir. Bu jarayon ikki tomonlama bo'lib, uyushtirish va rahbarlikni, shuningdek, o'quvchi shaxsning o'zi tomonidan faollik ko'rsatishni taqozo etadi. Bu jarayonda pedagog yetakchi vazifani bajaradi. Chunki ijtimoiy tarbiyaning umumiy maqsadlari, mohiyatini tushunadi, maqsad yo'lida amalga oshirilayotgan vazifalar tizimidan yaxshi xabardor, tarbiya shakllari, metodlar va vositalarni asosli, ilmiy tarzda tanlab oladi va tarbiyaga tadbiq etadi.

Inson shaxsi ko'p sonli omillar ta'siri natijasida shakllanadi va rivojlanadi: ob'ektiv va sub'ektiv, tabiiy va ijtimoiy, ichki va tashqi, odamlarning ongi va shuuriga bog'liq bo'lgan va bo'lmagan. Shu sababli insonning o'zi ham tashqi ta'sirni shunchaki aks ettiruvchi sust mavjudot emas. U o'zining shaxsiy shakllanishi va rivojlanishi sub'ektidir.

Demak, **tarbiya** ijtimoiy hodisa bo'lib, insoning shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlaydigan eng qadimiy va abadiy ma'naviy qadriyatdir. **Tarbiya** insoniyat paydo bo'lishi bilan birga paydo bo'lgan bo'lib, usiz alohida shaxs ham, kishilik jamiyati ham faoliyat ko'rsata olmaydi. Chunki, **tarbiya** inson va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyat bo'lib, u avloddan, avlodga o'tib boraveradi.

Tarbiya yordamida inson shaxsining ma'naviy jihatlarini qaror toptirish ko'zda tutiladi. Dunyoqarash, e'tiqod ezgulik, go'zallik, yaxshilik, odatlilik va ko'nikmalarning shaxs sifatiga aylantirilishi tarbiya yordamida amalga oshiriladi.

Tarbiya jarayoni o'zaro bog'liq bo'lgan ikki faoliyatni – o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini o'z ichiga oladi. Tarbiya jarayonida o'quvchining ongi shakllanib boradi. His-tuyg'ulari rivojlanadi, ijtimoiy hayot uchun zarur bo'lgan va ijtimoiy aloqalarni tashkil etishga xizmat qiladigan xulqiy odatlar hosil bo'ladi. Tarbiya jarayonida bolalarning hayoti va faoliyatini pedagogik jihatdan to'g'ri uyushtirish g'oyat muhimdir. Faoliyat jarayonida bola tashqaridan kelayotgan tarbiyaviy ta'sirlarga nisbatan ma'lum

munosabatda bo‘ladi. Bu munosabat shaxsning ichki ehtiyoj va xohishlarini ifodalaydi. Psixolog va pedagoglarning tadqiqotlari shaxsga tashqi omillarning (xoh salbiy, xoh ijobiy) ta’siri bolaning ularga munosabati, bog‘liqligini ko‘rsatadi. Bola faoliyatini uyushtirish emas, balki o‘quvchining bu faoliyatga nisbatan qanday anglashni baholashi, his qilishni anglashi e’tiborga molikdir. Ulardan o‘zi uchun nimalarni maqsad qilib olayotganligini bilishi zarur. Bularning barchasi turli kishilar bilan aloqa qilish, jamoadagi munosabatlar jarayonida murakkablashib boradi.

Tarbiya jarayoni o‘quvchining ongini emas, balki his-tuyg‘ularini ham o‘stirib borishi, unda jamiyatning shaxsga qo‘yadigan axloqiy talablariga muvofiq keladigan huquqiy malaka va odatlarni hosil qilishi lozim. Bunga erishish uchun o‘quvchining ongiga, hissiyotiga va irodasiga ta’sir etib boriladi. Agar bularning birortasi e’tibordan chetda qolsa, maqsadga erishish qiyinlashadi.

Tarbiya jarayoniga o‘qituvchi rahbarlik qiladi. O‘quvchilar faoliyatini belgilaydi, ularni ijtimoiy jarayonda ishtirok etishlari uchun shart-sharoit yaratadi.

Tarbiyani samarali yo‘lga qo‘yish uchun uning harakatlantiruvchi kuchini – tarbiya jarayonining manbasini yaxshi bilish va hisobga olish muhimdir.

Bir so‘z bilan aytganda tarbiya jarayoni – har bir insonning hayotda yashashi (umumiy faoliyat, ta’lim, tarbiya) jarayonida orttirgan saboqlari va intellektual salohiyatlarining ijobiy ko‘nikmasini o‘zida shakllantirish va o‘zgalarga berish jarayonidir. Tarbiya jarayonida ichki va tashqi qarama-qarshiliklar mavjud bo‘lib, u bevosita tarbiyalanganlik darajasiga bog‘liq bo‘ladi. Tarbiyada o‘quvchilarning tarbiyalanganlik darajasini ham hisobga olish kerak bo‘ladi. Bu jihat unutilsa, qarama-qarshiliklar kuchayadi.

Tarbiyalanganlik – milliy urf-odatlar, qadriyatlarga e’tiqod bilan rioya qiladigan, noqonuniy ishlardan o‘zini tiya oladigan, o‘z xatti-harakatlari bilan o‘zgalar nafratini qo‘zg‘amaydigan xulq-atfordir.

Faoliyat jarayonida hosil bo‘lgan malaka va odatlar axloq me’yorlariga rioya qilishni yengillashtiradi.

Demak, tarbiyachi bola shaxsining tez rivojlanadigan davri – o‘quvchilik yillarida uning ongiga turli-tuman faoliyat (o‘qish, mehnat, o‘yin sport, badiiy havaskorlik) yordami bilan maxsus ta’sir etishi mumkin. Tarbiya yaxlit jarayonda amalga oshiriladi, uning tarkibiy qismlari ham ayni bir vaqtda faoliyatning biror turi asosida amalga oshiriladi.

Tarbiya pedagogikadagi asosiy tushunchalardan biri sanaladi. Jamiyat va pedagogikaning tarixiy rivoji davomida mazkur kategoriyaning tushuntirishga turlicha yondashuvlar yuzaga keldi. Eng avvalo, yuqorida ta’kidlab o‘tganimizdek, keng va tor ma’nodagi tarbiya farqlanadi. Keng ma’noda tarbiya shaxsga jamiyatning ta’sir etishi, ijtimoiy hodisa sifatida qaraladi. Mazkur holatda tarbiya ijtimoiylashtirish bilan uyg‘unlashadi.

Tor ma'nodagi tarbiya deganda, pedagogik jarayon sharoitida ta'lim maqsadini amalga oshirish uchun pedagog va tarbiyalanuvchilarning maxsus tashkil etilgan faoliyati tushuniladi. Ushbu holatda pedagoglarning tarbiyaviy faoliyati tarbiyaviy ish deb ataladi.

Tarbiya mazmuni deganda, qo'yilgan maqsad va vazifalar bilan bog'liqlikda ta'lim oluvchilarning egallashi lozim bo'lgan bilim, malaka, e'tiqod, shaxs sifati va xarakteri, xulq-atvor tizimi tushuniladi.

Tarbiyaning maqsadi – har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirish.

Tarbiyaning umumiy vazifalari:

- ☐ jamiyat a'zolarining maqsadga yo'naltirilgan rivojlanishi hamda ularning qator ehtiyojlarini qondirish uchun shart-sharoit yaratish;
- ☐ jamiyat rivoji uchun zarur bo'lgan ijtimoiy madaniyatga mos etarlicha hajmdagi "inson kapitali"ni tayyorlash;
- ☐ madaniyatlarni uzatib turish orqali ijtimoiy hayotning barqarorligini ta'minlash;
- ☐ ma'lum jins yoshi va ijtimoiy-kasbiy guruhlarining qiziqishlarini hisobga olgan holda ijtimoiy munosabatlar doirasida jamiyat a'zolarining harakatini tartibga solish.

2. Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi o'rni

Tarbiya jarayoni o'qituvchi va ta'lim oluvchi (tarbiyachi va tarbiyalanuvchi)lar o'rtasida tashkil etiluvchi hamda aniq maqsadga yo'naltirilgan hamkorlik jarayonidir.

Tarbiya jarayoni **o'ziga xos xususiyatlarga** ega:

- ☐ maqsadga yo'naltirilganligi;
- ☐ ko'p qirrali jarayon;
- ☐ uzoq muddat davom etishi;
- ☐ uzluksizligi;
- ☐ yaxlitligi;
- ☐ variativligi;
- ☐ natijalarning oldindan aniqlanmasligi;
- ☐ ikki tomonlamalilik;

Tarbiya qonuniyatlari – bu bir tomondan, ijtimoiy hodisa sifatida tarbiyaning xususiyatlari, ikkinchi tomondan, shaxsning rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan barqaror aloqalar.

Tarbiya jarayonining quyidagi **qonuniyatlari** mavjud:

- ☐ ijtimoiy muhitning ob'ektiv va sub'ektiv omillariga bog'liqligi;
- ☐ tarbiyaning shaxsning rivojlanishi bilan birligi va o'zaro bog'liqligi;
- ☐ faoliyat va munosabatni e'tirof etish shaxsning ijtimoiy qimmatli fazilatlarini shakllantirishning negizi va asosiy manbai;

□ o'quvchilarning o'zaro tarbiyaviy ta'siri, o'zaro munosabatlari hamda faol faoliyati o'rtasidagi bog'lanish;

□ tarbiya va o'zini-o'zi tarbiyalashning intensivligi;

□ o'quvchilarning "ichki olami"ga ta'sir etishning intensivligi (G.I. Shukina);

□ o'quvchilarda verbal va sensomotor jarayonlarning rivojlanish darajasi va pedagogik ta'sirni hisobga olish (G.I. Shukina).

Tarbiya tamoyillari

Tarbiya tamoyillari deb yosh avlodni tarbiyalash maqsadidan kelib chiqadigan va komil insonni tarbiyalashning mazmuni va yo'nalishiga qo'yiladigan eng muhim talablarni belgilab beruvchi asosiy g'oya va qoidalar yig'indisiga aytiladi.

Tarbiya tamoyillari o'qituvchi va tarbiyalanuvchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi qoidalar bo'lib, yosh avlodni tarbiyalash, barkamol insonni shakllantirish vazifalariga muvofiq belgilanadi, shuningdek, ular shaxs tarbiyasi borasidagi ilg'or ta'limotlar g'oyalari hamda pedagogika fanida erishilgan yutuqlarga asoslanadi.

Tarbiya tamoyillari tarbiya jarayoni qonuniyatlarini aks ettiradi. Tarbiyaviy jarayonda ilg'or tamoyillarga amal qilinishi tarbiya samarasini ta'minlaydi. Tarbiya tamoyillari quyidagilardan iborat:

- **Tarbiyaning maqsadga yo'naltirilganligi va g'oyaviyligi;**
- **Tarbiyada demokratik va insonparvarlik g'oyalarining ustunligi;**
- **Tarbiyada milliy, umumbashariy qadriyatlarning ustunligi;**
- **Tarbiyada izchillik va tizimlilik;**
- **Tarbiyaning ijtimoiy hayot bilan qo'shib olib borish;**
- **Tarbiyani mehnat bilan bog'lash;**
- **Tarbiyalanuvchi shaxsni xurmat qilish;**
- **Tarbiyada o'quvchining yosh va alohida xususiyatlarini hisobga olish;**
- **Jamoa va jamoa yordamida tarbiyalash;**
- **Tarbiyada o'quvchi xulqidagi ijobiy sifatlarga tayanib, salbiy tomonlarni yo'qotish.**

Tarbiyaning maqsadga yo'naltirilganligi va g'oyaviyligi – o'qituvchi ijtimoiy tarbiya maqsadi va vazifasini aniq tasavvur etishi va puxta anglab olishi zarur.

O'qituvchi (tarbiyachi)lar jamoasi va har bir o'qituvchi – tarbiyachi tarbiyaning maqsadi har tomonlama kamol topgan mukammal inson shaxsini tarbiyalashdan iborat bo'lishi lozim. Ana shunda mazkur tamoyil o'z vazifasini bajargan bo'ladi.

Tarbiyada inson shaxsini ijtimoiy qadriyat deb tan olish har bir bola, o'smir va o'spirinning betakror va o'ziga xosligini xurmatlash, uning ijtimoiy xulqi va erkinligini

hisobga olish lozim. Tarbiyani demokratiyalash bu – tarbiyani ma'muriy ehtiyoj va qiziqishlaridan yuqori qo'yish, tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o'rtasidagi o'zaro ishonch, hamkorlik asosida pedagogik munosabatlar mohiyatini o'zgartirish demakdir. Bu tarbiya ishiga jamoatchilikni jalb qilish, uning rivojlanishiga jamoat omilini kiritish demakdir. O'qituvchi o'quvchiga avvalgidek tarbiya obyekti emas, balki o'zi kabi subyekt deb qarashi darkor. Ya'ni o'quvchi teng huquqli hamkor, hamfikir deb qarash lozim.

Umuman, ta'lim va tarbiyani insonparvarlashtirishning diqqat markazida insonning muhim masalasi va muddaosi, ya'ni bolalarda inson shaxsiga dunyodagi eng yuqori, bebaho boylik sifatidagi munosabatini shakllantirishdek faoliyat yotadi.

Tarbiyada milliy va umuminsoniy qadriyatlar ustunligi – xalqning ko'p asrlik qadriyatlarini, ulkan va boy merosini chuqur bilmasdan milliy o'zlikni anglash, milliy g'urur tuyg'usini qaror toptirish mumkin emas. Shu bois, xalq an'analari, urf odatlari, marosimlari, xalq og'zaki ijodi, milliy o'yinlar va ularda ifodalangan g'oyalarni o'quvchilar ongiga singdirish, ularda ushbu g'oyaga nisbatan hurmatni qaror toptirish lozim.

Umumbashariyat uchun qadrli, ardoqli bo'lgan, insoniyat o'tmishi, buguni hamda kelajagi uchun dahldor qadr-qimmatga ega bo'lgan an'analari, urf-odatlar haqida ma'lumotlar berish, ularda mehr-muhabbat tuyg'usini uyg'otish, ularni qo'llab-quvvatlash, ezgu g'oyalar uchun kurashish hissini qaror toptirish tarbiya jarayonida amalga oshirilishi lozim.

Tarbiyada izchillik va tizimlilik – tarbiyaga yaxlit tizimli yondoshish pedagogik harakatning pirovard natijasiga yo'naltirilganlik darajasini belgilab beradi. Bunday pedagogik maqsad va vazifalar, ularning mazmuni tarbiyaviy jarayonning barcha qatnashuvchilari tomonidan tan olinishi shart.

Tarbiyada izchillik juda muhimdir. O'quvchilarga birdaniga ko'p talab va qoidalarini taqdim qilish mumkin emas. O'qituvchilar o'quvchilarga bo'lgan munosabat jarayonida o'zaro bir-biriga zid harakatda bo'lmasliklari, yagona talab qo'yishlari lozim.

Tarbiyani ijtimoiy hayot bilan qo'shib olib borish. Mehnatning tarbiyaviy ta'siri g'oyat kattadir. Mehnatda ishtirok etish va unumli mehnat qilish bilan shaxs o'z qobiliyati va iste'dodini namoyon qiladi va kamolga yetadi. Mehnat yosh avlodning tarbiyasi uchun juda katta vositadir. O'quv mehnati va ijtimoiy foydali mehnat o'quvchi shaxsiga ijobiy ta'sir etadi, bu ikki faoliyat birligi bolani faollashtiradi, xulq birligini taminlaydi, tashabbuskor va izlanuvchan qiladi. Mehnat bolalarga siyosiy-ma'naviy tarbiya berish uchun zamin hozirlaydi. Shuning uchun oila va maktablarda bolalarni ilk yoshidan boshlab mehnatsevarlik ruhida, mehnatga muhabbat va mehnat kishilariga hurmat ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor beriladi. Maktabda o'qishning o'zi ham

mehnatdir. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning aksariyati ham mehnat tarbiyasi bilan mustahkam bog‘langan.

Tarbiyalanuvchi shaxsini hurmat qilish – o‘quvchilarni ijtimoiy tarbiyalashning muhim tamoyillaridan biri ularning shaxsini hurmat qilishdir. Bu tamoyil insonparvarlik munosabatidan kelib chiqadi. O‘quvchi shaxsini hurmat qilish, ularga mehr-muhabbat ko‘rsatish va ularga ishonish shart. Tajribalarning ko‘rsatishicha, qayerdagi o‘quvchilarga hurmat, muhabbat, ishonch bo‘lsa, shu yerda tarbiyaning ta’siri samarali bo‘ladi. Bolalarga hurmat va muhabbat ular kuchiga kuch qo‘shadi, o‘qituvchiga nisbatan hurmatni uyg‘otadi.

Tarbiyada o‘quvchining yosh va alohida xususiyatlarini hisobga olish – tarbiyaning mazmuni, shakl va metodlari bolalarning yosh va saviyasiga qarab turli sinflarda turlicha bo‘ladi. Bolalar maktabda rivojlanishining turli davrlarini bolalik, o‘smirlik va o‘spirinlik bosqichlarini bosib o‘tadilar. Shu davrlar ichida bolaning axloqiy turg‘unligi rivojlanadi, xulqi va ongi o‘rtasidagi uyg‘unlik vujudga keladi. Tarbiya berishda har bir o‘quvchining shaxsiy xususiyatlarini ham hisobga olish katta ahamiyatga ega. Bolalarning jismoniy va ma’naviy o‘rishida bir qadar umumiylik bor, biroq bolalarning tavsif-xislatlari, qobiliyat va mayllari, qiziqishlari, irodaviy sifatleri har xil bo‘ladi. Bu farqlar ularning xulqida, o‘qishi va mehnatida aks etadi. Bir o‘quvchiga nisbatan foydali metodni boshqa o‘quvchiga nisbatan qo‘llaganda natijasiz bo‘lib chiqishi mumkin. Shuning uchun har bir o‘quvchi xususiyatini o‘rganish maqsadga muvaffiqdir.

Jamoada va jamoa yordamida tarbiyalash – tarbiya jarayoni o‘quvchilarning jamoa bo‘lib birlashishlari, ularda manfaatdorlik birligi, o‘zaro yordam tuyg‘usini o‘stirishga hizmat qilishi lozim. Tuyg‘u tashkil etilgan jamoa a’zolarining qobiliyat va iste’dodini rivojlantirish uchun keng yo‘l ochadi.

Jamoada bola har tomonlama rivojlanishi uchun keng imkoniyatga ega bo‘ladi. O‘quvchilar ahil jamoa bo‘lib uyushganlaridagina tarbiyaviy ishlarini amalga oshirish ancha yengil va muvaffaqiyatli bo‘ladi, har bir shaxsga ta’sir etadi. O‘z manfaatini jamiyat manfa’ati bilan qo‘shib olib borish, o‘zaro yordam kabi fazilatlar, avvalo, jamoada shakllanadi. O‘qituvchi hamma vaqt o‘quvchilar jamoasiga tayanmog‘i, ularni jamoa bo‘lib turli ishlarni bajarishga odatlantirib, jamoada yashash va ishlashga o‘rgatib borish lozim.

Tarbiyada o‘quvchi xulqidagi ijobiy sifatlarga tayanib, salbiy xislatlarini yo‘qotib borishga e’tibor qaratish lozim. Mahoratli pedagoglar o‘z o‘quvchilarning shaxsiy fazilatlarini yaxshi biladilar. Tarbiya maqsadini amalga oshirish uchun bola xulqidagi ijobiy sifatlarga suyanib ish ko‘radilar. Boladagi ijobiy sifatlarga tayanish uning salbiy sifatlarini yo‘qotish, yomon odatlardan qaytarishning eng yaxshi vositasidir. Tarbiya muvaffaqiyati mazkur masalaning to‘g‘ri hal etilishiga ko‘p jihattan bog‘liq.

“Oila, mahalla va ta’lim muassasasi hamkorligi Kontseptsiyasi”da taraqqiyotimizning ma’naviy-axloqiy negizi milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg’unligi ekanligi e’tirof etildi, milliy va umuminsoniy tarbiyaning quyidagi o’zaro aloqalari, uyg’un yo’nalishlari belgilab olindi. Milliy tarbiya yo’nalishi orqali yoshlarda o’zlikni anglash, vatanparvarlik, milliy g’urur, millatlararo muloqot madaniyati, milliy mafkuraviy onglik, milliy odob, fidoyilik fazilatlarini shakllantiriladi.

Umuminsoniy yo’nalishda huquqiy, iqtisodiy, jismoniy, aqliy, estetik, ekologik, g’igityenik va boshqa tarbiya yo’nalishlari amalga oshiriladi. Bu Kontseptsiya milliy davlatchilik va jamiyat qurilishi talablari asosililigini ta’minlaydi.

Kontseptsiyada oilaga alohida e’tibor qaratildi. O’zbekistonda ruy berayotgan o’zgarishlar “Oila, mahalla, o’quv bilim yurti hamkorligi” yo’nalishidagi shaxs tarbiyasida oila, ota-ona, mahalla, o’quv bilim yurtining asosiy vazifalarini mazmunan yangilab hayotga tatbiq etishni taqozo qiladi.

Tarbiy jarayonini tashkil etishda o’qituvchi (tarbiyachi) tomonidan qo’llanila digan metodlar ham muhim ahamiyatga egadir. Inson eng avvalo oilada voyaga yetadi, shaxs sifatida shakllanadi. Oilaviy tarbiya, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar keyinchalik odamlar orasida – mahallalarda, ta’lim muassasalarida sayqallanadi. Shunday ekan, yurtimiz va xalqimiz kelajagini, jahon hamjamiyatidagi obro’-e’tiborini yuksaltiradigan yetuk avlodni voyaga yetkazishdek ulug’ vazifani oila – mahalla hamkorligisiz hal etib bo’lmaydi, desak, haqiqatni aytgan bo’lamiz.

Agar e’tibor bergan bo’lsangiz, yuqoridagi tushunchada birinchi navbatda oila tilga olinadi. Darhaqiqat, yoshlarimizni har tomonlama sog’lom va yetuk etib tarbiyalashda oilaning o’rni beqiyos. Ulug’ allomalarimiz oilaning farzand tarbiyasidagi o’rni va ahamiyati haqida ko’plab asarlar yozganlar.

Bir so’z bilan aytganda, bola oilada jismonan, aqliy va axloqiy jihatdan barkamol, baquvvat tana, sog’lom aql, go’zal axloq bilan qurollangan bo’lishi kerak. Xulosa qilib aytganda, biz ajdodlarimiz qadriyatlariga tayangan holda oilaning muqaddasligi va yaxlitligini asrab-avaylashimiz, farzandlarimizni vatanparvar, insonparvar, yuksak diniy, ma’naviyatli, albatta, yetuk insonlar etib tarbiyalashimiz kerak.

Yoshlar tarbiyasi haqida gap ketganda mahallaning o’rni va ta’sirini tilga olmasak bo’lmaydi. “Mahalla – ota ham, ona ham” deb bejiz aytilmagan. Mahalla muhitida o’zaro mehr-oqibat, ahillik va ahillik kabi xalqimizga xos urf-odat va an’analar rivojlangan. Bular yosh avlod ongi va tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Binobarin, farzandlarimiz tarbiyasida mahallaning o’rnini hech narsa bilan qiyoslab bo’lmaydi.

Mahallalardagi ma'naviy muhit monitoringini muntazam takomillashtirish zarur. Shu tariqa notinch oilalardagi muhitni yaxshilash, farzand tarbiyasida noxush holatlarning oldini olish mumkin.

Ko'pincha o'g'il-qizlarimizning muammolari, orzu-umidlariga e'tibor bermaymiz. Albatta, biz ularga faqat talablar qo'yamiz, manfaatlarini hisobga olmaymiz. Prezidentimiz ta'biri bilan aytganda, har bir ota-ona, o'qituvchi avvalo har bir farzand timsolida insonni ko'rishi kerak. Farzand tarbiyasiga ana shu oddiy talabdan kelib chiqib yondashsak, maqsadga muvofiq bo'lardi. Shu maqsadda biz ijtimoiy fanlar, to'g'rirog'i, yoshlar muammolarini o'rganishga qaratilgan so'rovnomalar o'tkazishimiz kerak.

Mahallalarda, ta'lim muassasalarida ibratli oilalar vakillari, urush va mehnat faxriylari, yozuvchi va shoirlar ishtirokida uchrashuvlar, davra suhbatlarini muntazam o'tkazib borish zarur. Bu tadbirlar qanchalik ko'paysa, maqsadlarimizga shunchalik tez erishamiz.

Pirovard maqsadimiz komil insonni tarbiyalash ekan, shuni unutmasligimiz kerakki, oila-mahalla-maktab hamkorligini yanada rivojlantirish nafaqat ushbu muassasalar, balki jamoatchilik vakillari va boshqa fuqarolik institutlari faoliyatiga ham bog'liq.

Tarbiya jarayonini amalga oshirishda innovasion texnologiyalardan foydalanish

Tarbiya jarayonining mohiyati, qonuniyatlari hamda o'ziga xos jihatlari xususidagi mavjud nazariy va amaliy g'oyalarga, pedagogik bilimlarga tayangan holda tarbiya texnologiyasining tarkibiy qismlarini quyidagicha belgilash mumkin:

- tarbiya jarayonining umumiy loyihasi;
- tarbiyani tashkil etishga bo'lgan ijtimoiy ehtiyoj (rag'bat);
- tarbiya maqsadi;
- tarbiya mazmuni (shakl, metod, usul va texnik vositalar);
- tarbiyachi faoliyati;
- tarbiyalanuvchi faoliyati;
- tarbiya samarasi (natija).

Tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish aniq maqsadga va ijtimoiy g'oyaga asoslangan hamda tarbiyalanuvchilarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatning tashkiliy-texnik jihatdan uyushtirilishi demakdir.

Ta'lim jarayonidan farqli ravishda, tarbiya jarayonini texnologiyalashtirishda mazkur jarayonning samarasini qisqa muddat oraligida ko'ra olish imkoniyati yo'q. Tarbiya jarayonining o'ziga xos xususiyatlari, tarbiyalanuvchi va tarbiyachi o'rtasida yuzaga kyelish ehtimoli bo'lgan ziddiyatlar tarbiyaviy jarayonni

tyexnologiyalashtirishga nisbatan ijodiy va mas'uliyatli yondashish zarurligini taqozo etadi.

Masalan, umumiy o'rta ta'lim muassasalari amaliyotidan ma'lumki, uzoq yillar davomida mazkur muassasada faoliyat olib borayotgan o'qituvchilarning ko'pchiligi tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etishga nisbatan «tarbiyaviy ishlar ryejasida byelgilangan tadbirlarni o'tkazishga majburman» kabilida yondashib kyelganlar. Ularning asosiy e'tibori o'zlari rahbarlik qilayotgan sinf yoshlarini avvaldan tayyorlangan stsyenariyni yod olish va unga qat'iy amal qilishga majburlash, shuningdyek, «maktab ma'muriyati hamda jamoasi oldida izza bo'lib kolishga yo'l qo'ymaslik» tamoyiliga muvofiq tarbiyaviy tadbirni uyushtirishga karatilgan edi. Endilikda tarbiyaviy tadbirlarning o'tkazilishiga nisbatan bunday yondashuvlardan voz kyeichish maqsadga muvofiq. Zyero, tayyor ssyenariy asosida muayyan tadbirlarni tashkil etish jarayonida uning asosiy sub'yektlari bo'lgan yoshlar faol ishtirokchi va tadbir natijasini byelgilovchi shaxs sifatida emas, balki oddiy ijrochi sifatida qatnashadilar. Bu holat esa bir qator salbiy oqibatlarni kyeltirib chiqaradi. Xususan:

1. yoshlarda tarbiyaviy tadbirlarning o'tkazilishiga nisbatan salbiy munosabat shakllanadi;

2. yoshlarda mustaqil fikrlash hamda ijodkorlik qobiliyatining tarbiyalanishi uchun imkoniyat yaratilmaydi;

3. yoshlarda tarbiyaviy tadbirlarning o'tkazilishi ularning shaxs sifatida kamol topishlarini ta'minlashga yo'naltirilganligi haqida emas, balki sinfning ta'lim muassasasi jamoasi oldida «soxta obru» orttirish uchun xizmat qiluvchi vosita ekanligi to'g'risidagi xulosaning shakllanishi uchun sharoit yuzaga kyeladi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tashkil etiluvchi tarbiyaviy tadbirlarga nisbatan tyexnologik yondashuv quyidagi holatlarning namoyon bo'lishi bilan tavsiflanadi: tarbiyaviy tadbir mavzusi va g'oyasini yoshlar tomonidan bildirilgan shaxsiy tashabbuslar, ularning xohish-istaklariga kura byelgilash; tarbiyaviy tadbir stsyenariysini ishlab chikishda yoshlarning mustaqil faoliyat yuritishlari uchun shart-sharoitlarni yaratish; tarbiyaviy tadbir mazmunida o'z ifodasini topgan rollarning majburiy tarzda emas, balki yoshlarning layoqati, qobiliyati, shuningdyek, kizikishlarini inobatga olish asosida taksimlanishiga erishish; tarbiyaviy tadbirning tashkil etilishi va o'tkazilishida o'qituvchining roli buyruk byerishdan iborat bulmay, aksincha, yoshlarga yo'l-yurik ko'rsatish, ularning faoliyatini yo'naltirib turish hamda zarur urinlarda maslaxat byerish sifatida aks etishiga erishish; tarbiyaviy tadbir maqsadining natijalanganligini sinf, gurux yoshlarining faol ishtirokiga tayangan xolda muxokama qilish, muxokama jarayonida o'qituvchi tomonidan turli tanbyexlarning byerilishiga yo'l qo'ymaslik, aksincha yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarning yoshlarning o'zlari tomonidan aniqlanib, ularni bartaraf

etish (kyeyingi tadbirni o'tkazish jarayonida ularning takrorlanishining oldini olish) yo'lida chora-tadbirlarni byelgilash muhim ahamiyatga ega.

Tarbiya jarayonini tyexnologiyalashtirishda mazkur jarayonni loyihalashtirish hamda uning asoslarini byelgilash muhim ahamiyatga ega. Tarbiya jarayonini loyihalash quyidagi bosqichlarda kyechedi:

- 1) tarbiyaviy tadbir mavzusiga doir matyerialni yig'ish;
- 2) tarbiyaviy tadbir maqsadi va vazifalarini byelgilash;
- 3) tarbiyaviy tadbirning mazmunini ishlab chiqish;
- 4) tarbiyaviy tadbir shakli, myetodlari va vositalarini tanlash;
- 5) tarbiyaviy tadbirni tashkil etish va o'tkazish (davomiyligi) vaqtini byelgilash;
- 6) tarbiyaviy tadbir ssyenariysini ishlab chiqish;
- 7) yoshlar faoliyatini nazorat qilish, ularning faollik darajalarini norasmiy (yoshlarni bu haqda xabardor qilmasdan) baholash;
- 8) loyihani amaliy faoliyatda qo'llash;
- 9) tarbiyaviy tadbirni tashkil etish jarayoni;
- 10) tarbiyaviy tadbirning o'tkazilish xolati (samarali, samarasiz, muvaffaqiyatli, muvaffaqiyatsiz kyechnligi)ni muhokama qilish va yakuniy xulosa chiqarish.

Bu jarayonda tarbiyaviy tadbirlarning tashkil etilishiga nisbatan tyexnologik yondashuv mohiyati yoshlar mustaqilligini ta'minlashda quyidagi omillarning mavjudligiga e'tiborni qaratishni ham taqozo etadi:

- yoshlarda tarbiyaviy tadbirlarning o'tkazilishiga nisbatan ichki ehtiyoj, qiziqish va rag'batning mavjudligi;
- yoshlarning tarbiyaviy tadbirlarni mustaqil tashkil etish borasida muayyan tajribalarga ega ekanliklari;
- tarbiyaviy tadbir g'oyasining yoshlar ichki ehtiyojlariga mos kyelishi.

Ta'lim muassasalari amaliyotida yuqorida bayon etilgan omillarni inobatga olish va shu asosida tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish ularning muvaffaqiyatli tashkil etilishini ta'minlab qolmay, balki yoshlarda ularning o'tkazilishiga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi, ma'naviy-axloqiy sifatlarning tarbiyalanishi uchun qulay sharoitni hosil qiladi.

Tarbiya texnologiyasida o'qituvchi tomonidan belgilanadigan maqsadlar turli darajada bo'lishi va bosqichma-bosqich bir-biriga bo'ysunishi, ketma-ket bajarilishi mumkin. Biroq tarbiyaviy maqsadning asosiy mohiyati — davlat maqsadlari, ijtimoiy buyurtmalardan kelib chiqishi lozim. Aytish mumkinki, asosiy daraja - mamlakatda inson va uning fuqarolari qadr-qimmati to'g'risidagi ijtimoiy tasavvurlarni aks ettiradigan maqsadlardir. Ular mutaxassislar tomonidan ishlab chiqiladi, hukumat tomonidan qabul qilinadi, qonunlar va boshqa hujjatlarda qayd

etiladi. Keyingi daraja - ta'lim dasturlari va standartlarida aks etadigan maqsadlar, ya'ni davlat ta'lim standartlari, maxsus ta'lim tizimlarining va ta'lim bosqichlarining maqsadlari. Eng quyi daraja — muayyan yoshdagi kishilarni tarbiyalashda maqsadning birligi.

Shaxsni shakllantirish, boshqarish tarbiyaviy faoliyat natijasida yuksak ma'naviy va axloqiy xislatlarga ega bo'lgan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tasodifiy harakatlar orqali emas, balki, oldindan belgilangan va puxta o'ylab to'zilgan tarbiyaviy maqsadlar asosida olib boriladi. Tarbiyaviy texnologiyada uning maqsadi, shakl va metodlari, shaxsning o'z-o'zini tarbiyalash va qayta tarbiyalash jihatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, o'qituvchining tarbiyalash maqsadlarini to'g'ri belgilashi va yo'lga qo'ya olishiga nisbatan g'oyaviy yondashuv ijtimoiy buyurtma asosida belgilanib, amalga oshirilishida mavjud shart-sharoitlarni yaratish talab etiladi.

Barcha ta'lim muassasalarida pedagoglar 3 asosiy jihatlarga ahamiyat berishlari lozim: nazariy, ruhiy, amaliy.

Nazariy jihat - bu tarbiyachining pedagogik va psixologik bilimlarini tizimiy ravishda o'z mehnat faoliyatiga moslash;

Psixologik jihat – bu tarbiyalanuvchilar bilan kun davomida o'zaro munosabat o'rnatish, muloqotda bo'lish jarayoni uchun sharoit yaratish.

Amaliy jihat – bu tarbiyalanuvchi bilan o'zaro munosabat o'rnatish davomida bilim va tajribasiga tayanib, barcha malaka va ko'nikmalarni qo'llash.

Bu uchala jihatlarning o'zaro mantiqan bog'liqligi ta'lim jarayonini nazariy bilimlardan foydalangan holda amaliyotda qo'llash uchun zamin yaratadi.

Har bir shaxsni hamkor sifatida qabul qilish va inkor etmaslik, sabrlik bilan dunyoning xilma-xilligini tushuntirib borish, u bilan bo'ladigan munosabatlarning doimiy mexanizm tizimini mazmunli to'zish barcha ta'lim muassasalari mutaxassisining burch va vazifasidir.

Shaxsga qaratilgan ta'lim modelini amalga oshirishda tarbiyachi doimo ahamiyat berishi lozim bo'lgan faktorlar:

motivasion, ya'ni manfaatdorlik faktori – o'z kasb faoliyatiga mas'uliyatli bo'lish, ijodiy yondoshish, o'z sohasini mukammal bilish;

shaxsga moslashish faktori – tarbiyachi faolligi, tarbiyalanuvchi va uning otasini hamda kasbdoshlari bilan bo'lgan munosabatlarda ichki va tashqi kelishmovchiliklarni ko'rsatmaslik;

shaxsga yo'naltirilganlik – tarbiyachining tarbiyalanuvchiga nisbatan ideal sub'ekt sifatida emas, balki o'z ehtiyoj va imkoniyatlariga ega shaxs sifatida munosabatda bo'lishi;

maxsus mutaxassislik – tarbiyalanuvchining individual ko'rsatkichlarini bilish, o'z bilim va malakasini pedagogik-psixologik jarayonda namoyon etish;

texnologik-uslubiy – pedagogik-psixologik jarayonda maqsadni belgilay olish, natijalarni bashorat qila olish, innovasion usullarni qismlarga bo‘lib maqsadli qo‘llash;

kommunikabellik (kirishimlilik) – ijobiy hissiyotlarga tayangan holda, perseptiv insonni insonga nisbatan ijobiy qabul qilish, barcha bilan chiqishib ketish, muloqot o‘rnatishning zamonaviy texnologiyalaridan keng foydalanish;

kasbiy mahorat – o‘z kasbi bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarini mahoratlik bilan amaliyotda qo‘llash, doimiy izlanish, mustaqil va ijodiy fikrlash, yangi malaka va ko‘nikmalarga tayangan holda shaxsdagi fiziologik o‘zgarishni kuzatish va tahlil qila bilish.

Bo‘lajak o‘qituvshi tarbiyachi sifatidagi faoliyatida quyidagi jarayonlarni bilishi lozim:

1. Tarbiya muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni bo‘lib, har qanday to‘zum va zamonda ijtimoiy munosabatlar mazmunini aniqlash, ularni tashkil etish asosi bo‘lib kelgan.

2. Yosh avlod tarbiyasi turli makon va zamonda muayyan maqsad asosida tashkil etiladi. Ijtimoiy tarbiyani yo‘lga qo‘yish jarayonida bir qator vazifalar hal etiladi. Tarbiyaning maqsad va vazifalari ijtimoiy to‘zum mohiyati, taraqqiyot darajasi, ijtimoiy munosabatlar mazmuni, shuningdek, jamiyat fuqarolarining dunyoqarashi, intilishlari, orzu-niyatlari asosida belgilanadi.

3. Tarbiya jarayoninig xususiyatlarini chuqur anglash va ularni inobatga olgan holda tarbiyani tashkil etish oldinga qo‘yilgan maqsadga erishish, shuningdek, belgilangan vazifalarni ijobiy hal etish imkoniyatini beradi.

4. Bo‘lajak mutaxassis pedagogik texnologiyaga old bilimlar bilan bir qatorda tarbiya texnologiyasiga oid bilimlarga ham ega bo‘lishi shart: o‘qituvchi xatti-harakatlarning algoritmi, tarbiyalash shakllarini bilishi, har qanday tarbiyalash metodini amalga oshirish bo‘yicha barcha operatsiyalarni mukammal bajara olishi lozim.

Esda saqlab qolish uchun zarur bo‘lgan tushunchalar:

Tarbiya – yosh avlodni muayyan maqsad yo‘lida har tomonlama voyaga yetishi uchun ijtimoiy ong va xulq-atvorni tarkib toptirishga yo‘naltirilgan faoliyat bo‘lib, insonning jamiyatda muayyan sifatlarini (jismoniy, ma’naviy, ruhiy, aqliy) ta’minlash yo‘lida ko‘riladigan chora-tadbirlar yig‘indisi.

Tarbiya jarayoni – har bir insonning hayot uchun yashashi jarayonida orttirgan saboqlari va intellektual salohiyatini o‘zida shakllantirish hamda o‘zgalarga berish jaryonidir.

Tarbiya maqsadi – talaba-yoshlarda milliy g‘oya va milliy mafkurani shakllantirishda ilmiy pedagogik tadqiqot metodlari qo‘llaniladi.

Tarbiyada demokratik va insonparvarlik g'oyalarining ustunligi – tarbiyada inson shaxsini ijtimoiy qadriyat deb tan olinishi, har bir bola, o'smir va o'spirinning betakror va o'ziga xosligini hurmatlash, uning ijtimoiy xulqi va erkinligini hisobga olishdir.

Tarbiyada milliy va umuminsoniy qadriyatlar ustunligi – xalqning ko'p asrlik qadriyatlarini va ulkan hamda boy merosini chuqur bilish, milliy o'zlikni anglash, millat g'urur tuyg'usini qaror toptirishlarga qaratilgan faoliyatdagi asos. Bunda xalq ana'nalari, urf-odatları, marosimlari, xalq og'zaki ijodi, milliy o'yinlar va ularda ifodalangan g'oyalarni ta'lim oluvchilar ongiga singdirish, ularda ushbu g'oyaga nisbatan hurmatini qaror toptirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarbiya tamoyillari – yosh avlodni tarbiyalash maqsadidan kelib chiqadigan va komil insonni tarbiyalashning mazmuni, metodlari va yo'nalishiga qo'yiladigan eng muhim talablarni belgilab beruvchi asosiy g'oya va qoidalar yig'indisi.

Tarbiya qonuniyatlari – tabiat yoki millatdagi har qanday murakkab hodisa obyektiv ravishda mavjud bo'ladigan barqaror aloqalar tizimidir.

Tarbiya vazifasi – ma'naviy manbalar va hozirgi zamon talablari hamda ehtiyojlarini nazarda tutgan holda o'qituvchining o'quvchi bilan aniq bir maqsadga qaratilgan tarbiyaning samaradorligini qanday metodlardan foydalanishga bog'liqligi.

Tarbiyalanganlik – milliy urf-odatlarga, qadriyatlarga e'tiqod bilan rioya qiladigan, noqonuniy ishlardan o'zini tiya oladigan, o'z xatti-harakatlari bilan o'zgalar nafratini qo'zg'amaydigan xulq-atvordir.

Komil inson – yetuk, to'liq, mukammal, barkamol, olimu dono, aqli teran, yaxshi tarbiya ko'rgan, odob-axloqli, ma'naviy jihatdan to'liq shakllangan inson.

Mavzularni mustahkamlash uchun savol va topshiriqlar:

1. Tarbiya deganda nimani tushunasiz?
2. Tarbiyaning maqsadi nimadan iborat?
3. Tarbiya to'g'risida taniqli o'zbek pedagogi Abdulla Avloniy nima degan?
4. Tarbiyaviy ishlarni demokratlashtirish deganda nimani tushunasiz?
5. Tarbiyaviy ishlarni insonparvarlashtirish nimadan iborat?
6. Barkamol inson o'zida qanday xususiyatlarni mujassam qiladi?
7. Tarbiyaning qanday turlari mavjud?
8. Tarbiya jarayonining asosiy qonuniyatlarini aytib bering.
9. Tarbiya jarayonining tamoyillari deganda nimani tushunasiz?
10. Tarbiya tamoyillari qanday qismlardan tashkil topgan?
11. Tarbiya izchillik va tizimlilik deganda nimani tushunasiz?

12. Tarbiya to'g'risida taniqli o'zbek pedagogi Abdulla Avloniy nima degan?
13. Tarbiya jarayonining tashkiliy tuzilmasini tushuntirib bering
14. Komil inson tarbiyasi deganda nimani tushunasiz?
15. Tarbiyaning asosiy vazifasi nimadan iborat?
16. Zamonaviy tarbiya deganda nima nazarda tutiladi?
17. Tarbiya jarayoniga ta'sir etadigan ichki va tashqi omillarni izohlang.
18. Tarbiya va ta'limning o'zaro mushtarakligini tushuntirib bering.
19. Tarbiya jarayonining o'ziga xos xususiyati nimadan iborat?

1.2.Mavzu: Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar

REJA

1. Maktab ta'limi sifatini yaxshilash va ta'lim samaradorligini oshirish bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalar
2. O'quvchilarning kompetentligini aniqlashga yo'naltirilgan xalqaro o'quv (STEAM, STREAM) va baholash dasturlari (PIRLS, PISA, TIMSS) asosida ta'lim samaradorligini nazorat qilish va baholash.
3. Xalqaro ta'limiy va baholash dasturlarining ahamiyati.
4. Ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning muammolari va yechimlari
5. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi.

Tayanch ibora va atamalar: xorijiy tajribalar, xalqaro o'quv (STEAM, STREAM), xalqaro ta'limiy va baholash (PIRLS, PISA, TIMSS), barqaror taraqqiyot konsepsiyasi

Texnologik xarita

Mavzu: Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar

№	Ishning nomi	Bajariladigan ish mazmuni	Metod	Vaqt
1	1-bosqich: Tashkiliy qism.	Tarqatma material, smart televizor, ma'ruza asosida tayyorlangan prezentatsiya slaydlari, markerlar, doska, komp'yuter	Savol-javob, tahlil qilish	5 daqiqa
2	2-bosqich: Tinglovchilarni tayyorgarlik darajalarini aniqlash	Suxbat, savol-javob, aqliy xujum, BBB texnologiyasi	Savol-javob, tahlil qilish	10 daqiqa
3	3-bosqich: Yangi mavzuni reja asosida bayoni qilish	1. Maktab ta'lim tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, ta'lim sifatini oshirish, maktab ta'limi sifatini yaxshilash va ta'lim samaradorligini oshirish bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalar	Ma'ruza, og'zaki bayon qilish,	35 daqiqa

		<p>2. O'quvchilarning kompetentligini aniqlashga yo'naltirilgan xalqaro o'quv (STEAM, STREAM) va baholash dasturlari (PIRLS, PISA, TIMSS) asosida ta'lim samaradorligini nazorat qilish va baholash.</p> <p>3. Xalqaro ta'limiy va baholash dasturlarining ahamiyati</p> <p>4. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi.</p>		
4	4-bosqich: Amaliy topshiriqlar. Mustahkamlash	Ishtirokchilarning ta'lim jarayonida ilg'or xorijiy tajribalar haqidagi fikrlari.	Og' zaki nazorat, o'z-o'zini nazorat qilish, savol-javob	15 daqiqa
5	5-bosqich: Nazorat	Ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning muammolari va yechimlari, o'quv-metodik jarayonni tashkil etishda XXI asr o'qituvchining roli va funksiyalari, xalqaro ta'limiy va baholash dasturlarining ahamiyati haqida ishtirokchilar o'z fikrlarini bayon qiladilar	Savol-javob, chiqish	10 daqiqa
6	6-bosqich: Xulosa	Maktab ta'limi sifatini yaxshilash va ta'lim samaradorligini oshirish bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalarining ahamiyati. Savol-javob	Mustaqil ishlash	5 daqiqa

Bugungi kunda xorij tajribalaridan andoza olish, ijodiy yondashgan holda amaliyotda joriy etish, zamon talabiga mos ravishda me'yoriy hujjatlar, o'quv-metodik adabiyotlar, o'quv metodik majmualarni ishlab chiqish, ilg'or xorijiy tajriba asosida ta'lim muassasalarining rahbar va mutaxassislarida zamonaviy menejment va pedagogik texnologiyalar bo'yicha sohaga oid bilimlar va ko'nikmalarni shakllantirish vazifalari dolzarb masalalar sirasiga kiritilmoqda.

Mamlakatimiz ta'lim sifatini oshirishda ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanishga alohida ahamiyat qaratilmoqda.

Maktablarga xorijlik o'qituvchilarni jalb etish, chet el ta'lim muassasalari bilan hamkorlik qilish orqali o'qituvchilar salohiyati va o'quvchilarning bilim darajasini oshirishga erishilmoqda.

Maktab ta'lim tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, ta'lim sifatini oshirish, o'qitish metodikasini takomillashtirish, maktab ta'limi sifatini yaxshilash va ta'lim samaradorligini oshirish bo'yicha bir qator xorijiy davlatlarning tajribalarni ko'rishimiz mumkin.

Jumladan,

Singapur ta'lim tizimining asosiy afzalligi

Bugun ta'lim iqtisodiy va ilmiy-texnik taraqqiyotning hal qiluvchi omili, jamiyatning ijtimoiy tuzilmasini shakllantirish, unda ijtimoiy maqomlarni taqsimlash mexanizmi hisoblanadi. Buni ayni paytda xorijiy davlatlarda ta'lim tizimini rivojlantirish va takomillashtirish orqali yuksak bilim va ko'nikmalarga ega kadrlarni tayyorlashga alohida e'tibor qaratilayotganligidan ham anglash mumkin. Masalan, maorifga ulkan sarmoya kiritib, yuksak natijalarga erishayotgan davlatlardan biri – Singapurdur. Singapur Buyuk Britaniya mustamlakasi bo'lgan davrda uning sanoati asosan mineral yoqilg'i va qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlashga ixtisoslashgan edi. SHunga qaramay, o'sha davridayoq ta'lim tizimini rivojlantirishga katta e'tibor qaratildi.

So'nggi yillarda mamlakat va xorij oliy o'quv yurtlarida ilm-fanning eng zamonaviy yo'nalishlari va ilg'or texnologiyalar sohasida mutaxassislar tayyorlash ustuvor vazifalardan biriga aylandi. Ushbu chora-tadbirlar natijasida Singapur ilmiy-texnik rivojlanish sohasida jahonda etakchi mamlakatlardan biriga aylandi. Ayni paytda bu mamlakat er sharida 10 ming kishi hisobiga olimlar ko'pchilikni tashkil etadigan besh mamlakat qatoridan joy olgan.

Singapurda umumiy ta'lim tizimi haqida to'xtalganda qo'yidagilarga e'tibor qaratish lozim. Singapur umumiy ta'lim tizimi uch bosqichdan iborat. Mamlakat ma'muriy jihatdan 4 ta ta'lim hududiga bo'lingan bo'lib, har bir hudud 7 ta maktab klasteridan iborat. Har bir klaster o'rtacha 12-14 boshlang'ich va o'rta maktabni o'z ichiga oladi.

PIRLS tadqiqotida (Ifodali o'qish yutuqlarini o'rganuvchi xalqaro tadqiqot tashkiloti) Singapur aholisining savodxonligi dunyodagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Singapur maktablarining o'quvchilari 1995 - yildan buyon matematika va tabiiy fanlar TIMSS (matematika va tabiiy fanlar bo'yicha tendensiyalar) bo'yicha xalqaro bilimlar imtihonlarida dunyodagi eng yaxshi natijalarni ko'rsatmoqda.

Jumladan, 1961 -yildan 1991- yilgacha Singapur hukumati maktab tizimining mustaqilligi va moslashuvchanligini oshirishga, shuningdek, ta'lim siyosatini mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish darajasini oshirishga yo'naltirish, yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga yo'naltirilgan qator islohotlarni amalga oshirdi. Islohotlarning yana bir maqsadi, ta'lim jarayonining mohiyati nafaqat bolalar miyasini turli xil fan bilimlari bilan to'ldirish bo'lmay balki, yoshlarni hayotiy ko'nikmalar- mas'uliyat, o'zaro yordam hissi, ishga muhabbat, qiziquvchanlik, jasorat va moslashuvchanlikni shakllantirish edi.

Singapurda o'quvchilarni maktabga qabul qilish 6 yoshdan boshlanadi. Boshlang'ich maktabda talabalar matematika, ingliz tili, etika, musiqa va jismoniy tarbiya kabi fanlardan asosiy bilimlarni oladi. 6-sinf oxirida ular o'rta maktabda o'qishni davom ettirishga ruxsat beruvchi PSLE yakuniy imtihonini topshiradilar. Ma'lumot o'rnida aytish kerakki, PSLE imtihonlari milliy imtihondir. Imtihon ingliz, ona tili, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha o'quvchilarning bilim darajasini aniqlashga qaratilgan.

O'rta umumiy ta'lim 4 yil davom etadi. Ushbu bosqichda talabalar texnik sohani, buxgalteriya hisobi, shuningdek davlat va xorijiy tillarini o'rganishga ixtisoslashgan yo'nalishlardan birini tanlashlari mumkin. Bu bosqichdan so'ng umumta'lim maktablari bitiruvchilari texnikumlarga (3 yillik) yoki texnik institutlarga (o'qish muddati - 2 yil) o'qishga qabul qilinadi. Talabalar ushbu o'quv dargohlarida quyidagi sohalarda mutaxassisliklarni olishlari mumkin: muhandislik, aloqa, raqamli texnologiyalar, biotexnologiya va buxgalteriya hisobi.

O'qishni tugatgan bitiruvchilarga ishga joylashish imkonini beradigan diplom beriladi. Shuningdek, bu bosqichdan so'ng bitiruvchilar Oliy ta'lim muassalarida ham o'qishlarini davom ettirishlari mumkin.

Singapur ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) muhim ro'l o'ynaydi. Bu talabalar o'rtasida innovatsion g'oyalarni rivojlantirishga va ular o'rtasida hamkorlikni kuchaytirishga yordam beradi. Singapur maktablarini kompyuter bilan jihozlash darajasi o'rtacha 5 ta talabaga bitta kompyuterdan iborat. Shu bilan birga maktablarning 95% internet tarmog'iga ulangan. Bu o'qituvchilar va talabalar orasida tajribalar almashish imkoniyatini beradi.

Singapurda boshlang'ich maktab majburiy va pullik hisoblanadi. Maktablarda o'quvchilarning ota-onalari bilan faol hamkorlik yo'lga qo'yilgan. "Ota-ona va maktab hamkorligi" deb nomlangan maxsus dastur doirasida quyidagi ishlar amalga oshiriladi: a) o'quvchilar uchun qulay sharoit yaratishda ota-onalarga yordam;

b) maktab va ota-onalar o'rtasida samarali ma'lumot almashish; v) turli xil tadbirlarni hamkorlikda tashkil etish, masalan, maktab nashrlari, ota-onalar ishtirokidagi konferensiyalar ("maktab-o'quvchi-ota-ona" zanjiri);

g) muntazam ravishda ota-onalarga o'quvchilarning fanlarni o'zlashtirganligi to'g'risidagi axborotni, hisobotlarni taqdim etish. Bu esa o'z navbatida o'quvchini nazorat qilish imkonini beradi va uning o'qishini yaxshilash uchun ta'sir o'tkazadi ("qayta aloqa" tizimi); d) maktab qarorlarini qabul qilish jarayonida ota-onalarni jalb qilish.

Singapur ta'lim tizimining asosiy afzalligi - o'qituvchilar tarkibini tanlashdir. Mamlakatda o'qituvchilar malakasini oshirish sohasida Milliy ta'lim instituti (MTI) faoliyat yuritmoqda. Ushbu institutda o'qituvchilarni uchta yo'nalish bo'yicha qayta tayyorlash kurslari mavjud: 1) professional o'qituvchilik; 2) ta'lim vazirligida faoliyat yurituvchi mutaxassis; 3) maktab ma'muriyati boshlig'i.

Bundan tashqari, institut dunyodagi eng yaxshi pedagogik amaliyotlarni tahlil qilish bo'yicha faol tadqiqot ishlarini olib boradi. Ta'kidlash joizki, ushbu institut mamlakatdagi malakali pedagogik kadrlar tayyorlash bo'yicha yagona institutdir.

Ta'lim vazirligi o'rta maktab bitiruvchilari orasidan eng iqtidorlarini o'qituvchilik kasbi uchun tanlab oladi. Ular o'qituvchi ish haqining 60 foiziga teng bo'lgan stipendiya olishadi va kamida uch yil davomida pedagogik bilim beriladi. Bundan tashqari, Singapurning maktablarida tajribali o'qituvchilar yangi kelgan o'qituvchilarni "shogirdlikka"ga olish, murabbiylik tizimi tashkil etilgan. SHuni ta'kidlash joizki, Singapurda o'qituvchilar davlat xizmatchilari hisoblanadi. Ta'lim vazirligi byudjeti Mudofaa vazirligidan keyin ikkinchi o'rinda (YAIMning 5%) turadi. Har yili ta'lim sohasiga taxminan 12,9 milliard dollar sarflanadi. Bu davlat umumiy byudjetining (68,6 milliard dollar) 18,7% ini tashkil qiladi. Mamlakatda aholining savodxonlik darajasi 96% ni tashkil qiladi.

Singapurdagi o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash tizimi ularga o'z-o'zini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Jumladan, barcha o'qituvchilarning 35 foizi har yili rahbar lavozimiga saylanadi. O'qituvchilar orasidan etakchilik qobiliyatiga ega bo'lganlari har yili yangi rahbarlik lavozimi uchun qayta tayyorlov kurslarida o'qish uchun jo'natiladi.

Maktab direktorlari lavozimiga tasdiqlanganidan so'ng, ular Direktorlar Akademiyasida ikki yillik o'quv dasturini yakunlashadi. Dastlabki o'quv yilida etakchilik fazilatlarini shakllantirish, ikkinchi yili, maktablarni boshqarishni o'rganish uchun amaliyot o'tashni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, bo'lajak rahbarlar xorijiy davlatlarga 6 haftaga yuboriladi. Xorijga safar qilish bilan bog'liq barcha harajatlari to'liq davlat tomonidan qoplanadi.

Singapurda umumiy ta'lim tizimi haqida to'xtalganda qo'yidagilarga e'tibor qaratish lozim.

Singapur umumiy ta'lim tizimi uch bosqichdan iborat. Mamlakat ma'muriy jihatdan 4 ta ta'lim hududiga bo'lingan bo'lib, har bir hudud 7 ta maktab klasteridan iborat. Har bir klaster o'rtacha 12-14 boshlang'ich va o'rta maktabni o'z ichiga oladi.

PIRLS tadqiqotida (Ifodali o'qish yutuqlarini o'rganuvchi xalqaro tadqiqot tashkiloti) Singapur aholisining savodxonligi dunyodagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Singapur maktablarining o'quvchilari 1995 yildan buyon matematika va tabiiy fanlar TIMSS (matematika va tabiiy fanlar bo'yicha tendensiyalar) bo'yicha xalqaro bilimlar imtihonlarida dunyodagi eng yaxshi natijalarni ko'rsatmoqda.

SHu o'rinda, Singapur ta'lim tizimining taraqqiy etishida, davlat tomonidan mustaqillikka erishgan paytdan boshlab olib borilgan islohotlarni o'rni beqiyosligini ta'kidlab o'tish lozim.

Jumladan, 1961 yildan 1991 yilgacha Singapur hukumati maktab tizimining mustaqilligi va moslashuvchanligini oshirishga, shuningdek, ta'lim siyosatini mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish darajasini oshirishga yo'naltirish, yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga yo'naltirilgan qator islohotlarni

amalga oshirdi. Islohotlarning yana bir maqsadi, ta'lim jarayonining mohiyati nafaqat bolalar miyasini turli xil fan bilimlari bilan to'ldirish bo'lmay balki yoshlarni hayotiy ko'nikmalarni o'zaro yordam hissi, ishga muhabbat, qiziquvchanlik, jasorat va moslashuvchanlikni shakllantirish edi.

Singapurda o'quvchilarni maktabga qabul qilish 6 yoshdan boshlanadi. Boshlang'ich maktabda talabalar matematika, ingliz tili, etika, musiqa va jismoniy tarbiya kabi fanlardan asosiy bilimlarni oladi. 6-sinf oxirida ular o'rta maktabda o'qishni davom ettirishga ruxsat beruvchi PSLE yakuniy imtihonini topshiradilar. Ma'lumot o'rnida aytish kerakki, PSLE imtihonlari

milliy imtihondir. Imtihon ingliz, ona tili, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha o'quvchilarning bilim darajasini tekshirishga qaratilgan.

O'rta umumiy ta'lim 4 yil davom etadi. Ushbu bosqichda talabalar texnik sohani, buxgalteriya hisobi, shuningdek davlat va xorijiy tillarini o'rganishga ixtisoslashgan yo'nalishlardan birini tanlashlari mumkin.

Bu bosqichdan so'ng umumta'lim maktablari bitiruvchilari texnikumlarga (3 yillik) yoki texnik institutlarga (o'qish muddati - 2 yil) o'qishga qabul

qilinadi. Talabalar ushbu o'quv dargohlarida quyidagi sohalarda mutaxassisliklarni olishlari mumkin: muhandislik, aloqa, raqamli texnologiyalar, biotexnologiya va buxgalteriya hisobi.

O'qishni tugatgan bitiruvchilarga ishga joylashish imkonini beradigan diplom beriladi.

SHuningdek bu bosqichdan so'ng bitiruvchilar Oliy ta'lim muassalarida ham o'qishlarini davom ettirishlari mumkin.

Singapur ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) muhim rol o'ynaydi. Bu talabalar o'rtasida innovatsion g'oyalarni rivojlantirishga va ular o'rtasida hamkorlikni kuchaytirishga yordam beradi. Singapur maktablarini kompyuter bilan jihozlash darajasi o'rtacha

5 ta talabaga bitta kompyuterdan iborat. SHu bilan birga maktablarning 95% internet tarmog'iga ulangan. Bu o'qituvchilar va talabalar orasida tajribalar almashish imkoniyatini beradi.

YAPONIYA

Iqtisodiy qudrati jihatidan Yaponiya jahonda Amerika Qo'shma Shtatlaridan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Jahonning ko'zga ko'ringan psixologlari va iqtisodchilari Yaponiya rivojlanishidagi bu ulkan parvozni mamlakatda ta'lim tizimlari taraqqiyotiga berilgan yuqori darajadagi e'tibor samarasi, deya qayd etadilar.

Bu bejiz emas. Kun chiqish mamlakati deb yuritiladigan bu o'lkada ta'lim tizimlarini bosqichma-bosqich takomillashtirib borilishiga hukumat, xususiy kompaniyalar, jamoat tashkilotlari, ota-onalar qanchalik omilkorlik bilan yondashayotganliklarini hisobga olsak, jahon ilmiy tadqiqotchilarining yuqoridagi xulosalari asosli ekanligining guvohi bo'lish mumkin.

Yapon ta'limining mumtoz shakllanishi 1867-1868 yillardagi mamlakat hukmdori Meydzi tomonidan amalga oshirilgan islohotlarga borib taqaladi. Bu hukmdorning o'z oldiga qo'ygan ikki qat'iy shiori bo'lib, birinchisi – «Fukoku-kioxsi» – boyish, mamlakatni mustahkamlash va harbiylashtirish, ikkinchisi esa «Siokusan kogio» – ilgor G'arb ishlab chiqarish texnologiyasi asosida mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish edi. Meydzi bu ikki maqsadni amalga oshirishning bosh omili ta'lim tizimlarini tubdan o'zgartirish va yangilashda deb hisoblardi.

Davlat boshlig'ining bu xulosalari Yaponiyada 1872 yilda «Ta'lim haqida Qonun» qabul qilinishiga olib keldi. Qonunga muvofiq tez orada eski uslubdagi ta'lim tizimi o'rnida mamlakat rivojlanishini ta'minlashga samarali xizmat qiluvchi yangi yo'nalishdagi 53750 ta boshlang'ich, 256 ta o'rta maktab, 8 ta universitet tashkil etildi. Bu o'quv yurtlaridagi ta'lim shakllari ma'rifatli G'arb ta'lim uslublari bilan uyg'unlashtirildi, 1890 yilga kelib ilgarigi 3-4 yillik boshlang'ich maktablar muntazam 4 yillikka aylantirildi va u bepul amalga oshirila boshlandi.

1908 yildan boshlab Yaponiyada boshlang'ich ta'lim majburiy 6 yillikka aylantirildi. O'quv-tarbiya ishlari bepul amalga oshiriladigan bo'ldi. 1893 yildan e'tiboran Yaponiyada kasb yo'nalishidagi dastlabki kollejlarda paydo bo'la boshladi. Birinchi universitet 1886 yilda Tokioda tashkil etildi. Lekin bu dorilfununga oliy tabaqali aslzodalarning bolalari qabul qilinardi. Asr boshida mamlakatda ayollar

uchun ham universitetlar tashkil etildi. Lekin bu bilim maskanlarida xotin-qizlar uchun faqat xo'jalik yuritish, oila iqtisodiyotidagina ta'lim berilardi.

1897 yilda Kiatoda ikkinchi universitet ochildi.

Ikkinchi jahon urushida Yaponiya mag'lubiyatga uchragandan keyin mamlakat ta'lim tizimlariga Amerika Qo'shma Shtatlari ta'lim tamoyillari kirib kela boshladi. Ta'lim shaxobchalarining tarkibi hozirgi zamon yapon ta'lim tizimlarining tarkibi quyidagicha: Bolalar bog'chalari, boshlang'ich maktab, kichik o'rta maktab, yuqori o'rta maktab, oliy ta'lim tizimlariga kiruvchi o'quv yurtlari. Bu ta'lim bosqichlarining o'ziga xos jihatlari birmabir ko'rib chiqamiz.

Bolalar bog'chalari. Ta'limning bu bosqichiga 3-5 yoshli bolalar qabul qilinadi. Bolalar yosh xususiyatlariga muvofiq rashishda 3, 2, 1 yillik ta'lim kurslariga jalb qilinadilar.

Yaponiyada maktabgacha ta'lim muassasalarining 59,9 foizi xususiydir. 40,8 foizi esa munitsipal (tuman) kengashlari tasarrufida, qolgan 0,3 foizi davlatnikidir.

Majburiy ta'lim. Ta'limning bu pog'onasiga 6 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan bolalar jalb qilinib, ular shu muddat ichida 6 yillik boshlang'ich maktab va 3 yillik kichik o'rta maktab kursini o'taydilar. 9 yillik bu ta'lim majburiy bo'lib, barcha bolalar bepul o'qitiladilar va tekin darsliklardan foydalanadilar.

Muhtoj oilalarning bolalari mahalliy va milliy boshqaruv tashkilotlari tomonidan ajratilgan mablag'lar hisobiga bepul nonushta qilish, o'quv qurollari olish, tibbiy xizmatdan bepul bahramand bo'lish imtiyozlariga egadirlar. Bundan tashqari, ularga bepul sayohatlar va boshqa ko'ngil ochar tadbirlar uyushtiriladi. Zarur bo'lib qolgan taqdirda muhtoj o'quvchilar uchun moddiy yordam ko'rsatiladi. Bu bosqichdagi maktablarga qabul uchun maxsus qonun yoki cheklashlar yo'q. Faqat jismonan, ruhan nosog'lom bolalar unga qabul qilinmaydilar.

Ota-onalar o'z bolalarini xususiy maktablarga berish huquqiga ham egadirlar. Lekin xususiy maktablarning o'ziga xos shart-sharoitlari va talablari mavjud.

Yuqori bosqich o'rta maktabi. Yaponiyada bunday bosqich maktablarining kunduzgi, kechki va sirtqi bo'limlari mavjud. Kunduzgi yuqori bosqich maktablarida o'qish muddati 3 yil. O'quvchilarning 95 foizi kunduzgi maktablarda ta'lim oladilar. Bu turdagi maktablarda o'qish ixtiyoriydir. Unda quyi o'rta maktablarni bitirgan, yuqori bosqich o'rta maktablariga kirish sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tgan 16 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan o'quvchi yoshlar qabul qilinadilar. Unda umumiy ta'lim (akademik) fanlari, texnik bilimlar, tijorat, mahalliy sanoat, qishloq xo'jaligi, chorvachilik, baliqchilik, kemasozlik va boshqa sohalarga oid bilimlar o'rgatiladi. Bunday turdagi o'rta maktablarda umumiy va xususiy tarmoqlarni qo'shib hisoblaganda 98 foiz yosh bilim oladi.

Va nihoyat, universitetlar, kichik kollejlar, texnik kollejlar, maxsus ixtisoslashtirilgan kollejlar Yaponiyada oliy ta'lim tizimini tashkil etadi.

Bu mamlakatda boshlang'ich, o'rta va oliy o'quv yurtlaridan tashqari, bir-biridan farq qiluvchi "Ixtisos maktablari"da "turli maktab"lar mavjud. Ularning ko'pchiligi xususiy bo'lib, turli firma, kontsern va sindikatlar uchun qisqa vaqtli kurslarda bichuvchi, tikuvchi, to'quvchi, oshpaz, hisobchi, mashinkada yozuvchi, avtotexnik, elektron hisoblash mashinkalari uchun dastur tuzuvchi va boshqa zaruriy kasblar o'rgatiladi. Maktablarning ayrimlari chet tillarini o'rgatish bo'yicha ixtisoslashtirilgan.

1976 yildan e'tiboran vazirlikning aniq talablarini bajarayotgan «turli maktablar» ixtisoslashtirilgan maktablarga aylantirildi.

Boshlang'ich, o'rta ta'lim – o'quv jarayonini tashkil qilish va ta'lim mazmuni

Boshqa joylardagidan farqli o'laroq, Yaponiya maktablarida o'qish 1 apreldan boshlanib, kelasi yilning 31 martida nihoyasiga etadi.

Boshlang'ich va kichik o'rta maktablarda o'quv yili uch semestrga bo'linadi: apreliyul, sentyabr-dekabr, yanvar-mart. Katta o'rta maktablarda esa o'quv yili 2 yoki 3 semestrga bo'linadi.

Ta'tillar yozda, qishda (yangi yildan oldin va keyin) va bahorda bo'ladi. Yozgi ta'tillarning boshlanishi va tugashi munitsipalitetlardagi vaziyat, ya'ni yuzaga kelgan holatlarga va o'quv yurtlari xususiyatlariga qarab belgilanadi.

Ko'pchilik boshlang'ich va kichik o'rta maktablarda ta'tillar iyun oyi oxirida boshlanib, avgust oylarida tugaydi. Qishloqlarda esa qishloq xo'jalik ishlarini bajarishdagi dolzarb holatlardan kelib chiqib, bahor va kuzgi ta'tillar yozgi ta'tillar hisobidan uzaytiriladi.

O'quv yili Yaponiyada 240 kun yoki Amerika Qo'shma Shtatlaridan 60 kun ko'pdir. Darslar 7 soat. Ko'pchilik maktablarda darslar ertalab soat sakkiz yarimda boshlanib, uchdan keyin tugaydi.

O'quvchilar haftasiga 2-3 soat sinfdan tashqari klub ishlarida, 7 soat ixtisos bo'yicha mashg'ulotlarda yoki repititorlar ixtiyorida bo'ladilar.

Yuqori bosqich o'rta maktablarida butun o'quv jarayonida o'quvchilar 80 ta sinov topshirishadi. O'quvchilar majburiy asosiy fanlardan tashqari o'z xohishlariga ko'ra ingliz tili, texnik ta'lim va maxsus fanlardan sinovlarga jalb etiladilar.

Yapon maktablari elektron hisoblash mashinalari va boshqa o'quv texnika vositalari bilan to'la ta'minlanganligiga qaramay, mutaxassislarning fikricha, asosiy e'tibor o'qituvchi faoliyati va darslikka qaratilmog'i kerak. Ularning fikricha, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi jonli muloqot o'rnini har qancha, takomillashgan mashina ham bosa olmaydi.

Deyarli barcha darsliklar xususiy bosmaxonalarda chop etiladi. Ularni chop etishga mablag'ni vazirlik ajratadi. Yuqorida qayd etilganidek, darsliklar boshlang'ich va quyi o'rta maktablarda bepul, yuqori o'rta maktablarda esa pullidir. Darsliklar narxi

shundayki, ularni xarid qilishga hammaning imkoniyati bor. Foydalanilgan darsliklar pullik bo'lsa ham, tekin bo'lsa ham o'quvchining o'zida qoldiriladi.

Yaponiyada o'qituvchi kadrlar tayyorlash sifatiga juda katta talablar qo'yiladi. Bu talablar shundayki, mazkur kasbga iqtidorsiz va yo'nalishi to'g'ri kelmaydigan tasodifiy kishilarning kirib qolishi amalda mumkin emas.

O'qituvchilar 4 yillik universitetlarda va 2 yillik kollejlarda tayyorlanadi. Bu o'quv yurtlarining bitiruvchilariga birinchi va ikkinchi darajali guvohnomalar beriladi. Maktab direktori bo'lish uchun 1-darajali guvohnomaga ega bo'lish shart.

Yapon o'qituvchilari har 5 yilda malaka oshirish kurslarida o'qib qaytadilar. Malaka oshirish o'qituvchilarning o'zlari uchun katta ehtiyojdir. Chunki Yaponiya maktablari dasturi 10 yilda davr taqozosiga ko'ra o'zgaradi. Dasturlardagi yillik o'zgarishlar esa anjumanlar o'tkazish yo'li bilan o'qituvchilarga etkazib bor.

Yaponiya davlat ta'lim tizimi bu mamlakatda milliy g'urur bo'lib, Yaponiyalik o'quvchilarga butun dunyodagi hamkasblarini osonlikcha, yaxshiroq bajarishga yordam bergan an'anaviy uslubdir. PISA testlari buni yana bir bor tasdiqlaydi.

Yaponiya maktab tizimi quyidagilardan iborat:

6 yillik boshlang'ich maktab,

3 yosh o'rta maktab,

3 yillik oliy va o'rta maktab

Universitetning 4 yilligi.

Gimukyoiku (majburiy ta'lim) muddati 9 yil: shougakkou (boshlang'ich maktab) da 6, chugakku (o'rta maktab) da – 9 yosh.

Ularning ta'lim tizimi juda yaxshi bo'lgani sababli, Yaponiyada dunyoning eng yaxshi o'qitiladigan aholisi (100% majburiy sinflarga va noqonuniy savodsizlikka ega) mavjud. O'rta maktab (koukou) majburiy bo'lmasa-da, o'rta maktabni ro'yxatga olish hali ham juda baland: shaharlarda 96% dan ortiq va 100% ga yaqin. Maktablar ko'pchiligi har aprel oyidan boshlab yangi maktab yillari bilan uch muddatli tizimda ishlaydi. Boshlang'ich maktabning quyi sinflari bundan mustasno, kunduzgi o'rta maktab kuni 6 soat davom etadi, bu dunyodagi eng uzun maktab kunlari deya e'tirof etiladi.

Maktab tugagandan keyin ham, bolalar uchun bir qancha, mashq qilish uchun masala va boshqa uy vazifalari bor. Dam olish kunlari yoz faslida 6 hafta, qish va bahor faslida taxminan 2 hafta davom etadi. Ushbu dam olish kunlarida ko'pincha uy vazifasi bo'ladi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida ko'p hollarda bitta o'qituvchi har bir sinfdagi barcha fanlarni o'qitadi. Bir toifadagi o'quvchilar soni odatda 40 tani tashkil qiladi. Biroq, o'tmishda, aholining tezkor o'sishi tufayli, bu raqam juda yuqori, ya'ni bir sinfga 50 ta o'quvchi to'g'ri kelgan.

Yapon maktabida bolalar aynan nimani o'rganadi?

Ular o'qitadigan fanlar orasida yapon tili, matematika, ijtimoiy tadqiqotlar, musiqa, qo'l mehnati san'atlari, jismoniy tarbiya va uy iqtisodiyoti (oddiy pazandalik va tikuvchilik ko'nikmalarini o'rganish) kiradi.

Boshlang'ich maktablarning soni ko'payib, ingliz tilini o'qitish boshlandi. Axborot texnologiyalari ta'limni yanada takomillashtirish uchun ishlatilgan va ko'pgina maktablar internetga kirish imkoniga ega.

Yaponiya maktablari haqida ba'zi qiziqarli ma'lumotlar:

Deyarli barcha o'rta maktablar o'quvchilariga maktab formasini (seifuku) kiyishni talab qiladi.

Boshlang'ich va o'rta maktablarda tushlik (kyuushoku) standartlashtirilgan taomnomada taqdim etiladi va sinfda eyiladi. SHunday qilib, o'quvchilar va o'qituvchilar birgalikda ovqatlanish vaqtida yaxshi aloqalar o'rnatadi.

Talabalar Yaponiyada darslarni o'tkazib yubormaydi va maktabga kechikib kelmaydi.

Yaponiyada o'qiyotgan talabalar maktabga tegishli bo'lgan kuchli muhabbat tuyg'usiga ega, ular maktabga nisbatan hech qachon o'zlarini begona odamlar kabi his qilmaydi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar uchun ota-onalar oyiga o'rtacha 2-3 kitob sotib olishadi. Shu yoshdagi bolalar uchun oyiga 40 ta jurnal nashr etiladi, ota-onalarning mutloq ko'pchiligi bu jurnallarga obuna bo'lishadi. Bola maktabga borguncha qadar o'qishni, yozishni, oddiy hisoblash ko'nikmalarini egallashi zarur. Turli ta'lim ko'nikmalarini bolalar ongiga singdirish yapon maktablariga xos fazilatdir. Masalan, 2-sinf o'quvchisi ko'pchilik oldida nutq so'zlash qobiliyatiga ega bo'lishi, 6-sinf o'quvchisi kamida 2 ta cholg'u asbobida kuy chala bilishi, boshlang'ich sinf o'quvchisi suvda bimalol suza olishi kerak. Mana shulardan yapon muallimi o'z kasbiga qo'shimcha ravishda yana nimalarni o'rganishi lozimligini bilish qiyin emas. O'qituvchi qo'shiq aytishi, cholg'u asboblari kuy chala olishi, notiqlik san'atini bilishi, yaxshi sportchi bo'lishi kerak.

Oliy ta'lim

Oliy ta'lim sirasiga Yaponiyada universitetlarnigina kiritish mumkin. Universitetlarga katta o'rta maktablar yoki 12 yillik oddiy dasturda faoliyat ko'rsatuvchi maktablarning bitiruvchilari qabul qilinadilar.

Ma'lumotlarga ko'ra, bu mamlakatda 460 ta universitet bo'lib, ulardan 95 tasi davlat tasarrufida, 34 tasi munitsipal, 331 tasi xususiydir.

Yapon universitetlarida talabalar o'quv jarayonida 140-150 sinov birligi topshiradilar. Ularda baho mezoni – «a'lo», «yaxshi», «qoniqarli», «qoniqarsiz». Yapon universitetlari asosan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlaydi. Shunga qaramay,

Yaponiyada «Universitet kishini bilim va kasbga yo'naltiradi xolos, uni takomillashtirish, mo'kammallashtirish kishining o'ziga bog'liq» deb hisoblaydilar.

Yaponiya yuksak ilmiy qudratga ega mamlakatdir. U dunyoda ta'limni rivojlantirishga mablag' sarf etishda AQShdan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Mamlakatda ilmiy izlanishlarga xususiy ssktorni ham qo'shib hisoblaganda, umumiy fanni rivojlantirishga ajratilgan mablag'ning beshdan to'rt qismi ajratilmoqda. Keyingi 10-15 yilda tabiatshunoslik va texnologiya sohasidagi oliy o'quv yurtlari rivojlantirildi.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, Yaponiyada ta'lim tizimi ham shaklan, ham mazmunan yuksak uyg'unlik kasb etgan. Ibrat olsa, o'rganish arziydgai jihatlari ko'p. E'tiborli yana bir tomoni – Yaponiyada faqat milliy an'analar bilan cheklanib qolmay, jahondagi Amerika, Frantsiya, Germaniya kabi taraqqiy etgan mamlakatlarning ilg'or pedagogik ish tyajribalari ham ijodiy o'zlashtirgan tadqiqot natijalariga ko'ra, Yaponiyalik bolalar jahon miqyosida hisob-kitob va savodxonlik borasida ko'proq qobiliyatga ega.

SHu o'rinda savol tug'iladi, ho'sh Yaponiya maktab ta'limining yagonaligi-yu, uning noyob tizimining siri nimada ekan?

Jahon mamlakatlari ta'lim tizimidan aynan nimasi bilan farqlanib turadi?

Va eng muhimi, undan nimani o'rganishimiz mumkin?

21 ni 13 ga ko'paytirishingiz uchun qancha vaqt kerak bo'ladi?

Bir daqiqa, ehtimol. Va, taxminan, 123 ni 321 ko'paytirishgachi? Bir daqiqadan ortiq vaqt kerak, albatta.

Xo'sh, yapon bolalari ushbu vazifalarni bajarishi uchun qancha vaqt kerak?

Yaponiyada har qanday bola, hatto besh yoshda ham buni amalga oshira oladi. Ular raqamlarni yoddan bilishmaydi. Buning o'rniga ular o'yin usulidan foydalanadi.

Yaponiyada bolalarning bog'chaga borishi majburiy. Bolalar bog'chadagidek arifmetikaning boshlang'ich elementlari va bo'g'in tizimlarini o'rganib olishadi; YApon maktabi o'quvchilari 4-sinfgacha hech qanaqa imtihon topshirishmaydi. O'qishning dastlabki uch yilida bilim asosiy planga qo'yilmaydi. Bu vaqt davomida bolani tarbiyalashga asosiy urg'u berilib, ularga boshqa odamlarga va hayvonlarga hurmat ko'rsatish, saxiy bo'lish, haqiqat uchun kurashish, o'zini tuta bilish, bironing haqini o'g'irlamaslik va tabiatni hurmat qilish o'rgatiladi; Aksariyat mamlakatlarda o'qish sentyabrda boshlansa, Yaponiyada o'qish 1 apreldan (Sakura daraxtining gullash hodisasi) boshlanadi ug'ilganida, kichik test sinovlari topshirishlari mumkin.

Maktablarda farroshlar ishlamaydi. Har bir sinf navbati bilan sinflarni, yo'laklarni va hatto hojatxonalarni ham tozalaydi. SHu tarzda, bolalar yoshligidan jamoada ishlashni va bir-birlariga yordam berishni o'rganadilar; Yaponiya maktablarining asosiy fanlari matematika, yapon tili, ijtimoiy fanlar, hunarmandchilik, musiqa va jismoniy tarbiya hisoblanadi. SHuningdek maktab o'quvchilari sog'lom turmush tarzi, kompyuter ilmi, musiqa, san'at, jismoniy tarbiya, uy xo'jaligi, xattotlik bilan ham shug'ullanadilar;

Yapon maktablarida o'quvchilarga mobil telefonlardan foydalanish taqiqlangan. O'quvchilar faqatgina maktabga kirishdan oldin yoki undan keyin telefondan foydalanishlari mumkin;

Yaponiya ta'lim va tarbiya tizimi G'arbnikidan keskin farq qiladi. Bu yapon madaniyati va turmush tarzi bilan chambarchas bog'liq. O'quv yilining boshlanishi sentyabrda emas, balki aprelda. Maktabga qarab, bolalar haftada besh yoki olti kun o'qiydilar. Yiliga uchta semestr bo'lib, ular orasida - qishda va bahorda - qisqa ta'tillar mavjud. Yozda uzoqroq dam olish, bir oy davom etadi.

FINLANDIYA

Nufuzli Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tomonidan uch yilda bir o'tkaziluvchi xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, finlyandiyalik maktab o'quvchilari dunyodagi eng yuqori bilimlar darajasini namoyish etishadi. Ular shuningdek dunyodagi eng ko'p kitob o'quvchi bolalar hamdir. Bundan tashqari, finlyandiyalik maktab o'quvchilari tabiiy fanlar bo'yicha - dunyoda ikkinchi, matematika bo'yicha esa beshinchi o'rinni egallashadi. Biroq pedagogik jamiyatni quvontiradigani birgina bu natijalar emas. SHunisi ajablanarliki, dunyo miqyosida yuqori ko'rsatkichlarni qayd etishlariga qaramay, finlyandiyalik maktab o'quvchilari darslarga u qadar ko'p vaqt ajratishmaydi.

Finlyandiya o'rtacha majburiy umumta'lim tizimi ikki bosqichli maktabni o'z ichiga oladi:

— quyi (alakoulu), 1-6 sinf;

— yuqori (yläkoulu), 7-9 sinf.

Qo'shimcha 10-sinfda o'quvchilar o'z baholarini yaxshilashlari mumkin. So'ngra bolalar yo professional kollejga yo'l olishadi, yoki litsey (lukio)da o'qishni davom ettirishadi.

Finlyandiya ta'limi "o'rta" bosqichining 7 tamoyili:

1. Tenglik

– Maktablar

Mamlakatda na elita va na "bo'shroq" maktablar bor. Finlyandiya'dagi eng yirik maktabda 960 nafar o'quvchi ta'lim oladi. Eng kichigida esa - 11 nafar. Barcha maktablar mutlaqo bir xil jihozlangan, birdek imkoniyatlarga ega va bir xil moliyalashtirilgan. Deyarli barcha maktablar - davlat maktablari bo'lib, o'nlab xususiy maktablar bor. Ularning ota-onalar qisman to'lov kiritishlaridan tashqari yana bir farqi - o'quvchilarga bo'lgan talabning yuqoriligida. Qoidaga ko'ra, bu o'ziga xos "pedagogik" laboratoriyalar: Montessori, Fren, Mortan i Valdorf

maktablari. Ingliz, nemis va fransuz tillarida ta'lim beriluvchi o'quv muassasalari ham xususiy hisoblanadi.

Finlyandiyada tenglik tamoyiliga rioya qilgan holda shved tilidagi parallel ta'lim tizimi mavjud - bog'chalardan tortib to universitetlargacha. Saam xalqining manfaatlari ham unutilmagan, mamlakat shimolida ona tilida ta'lim olish mumkin. YAqin vaqtlargacha finlarga maktab tanlash taqiqlangan edi, bolalar shunchaki eng yaqin oradagi maktabga chiqishardi. Taqiq bekor qilindi, lekin ota-onalarning aksariyati baribir bolalarni yaqin oradagi ta'lim muassasasiga berishni ma'qul ko'rishmoqda, zero Finlyandiyada barcha maktablar birdek yaxshi.

– Barcha fanlar

Bir fanning boshqalaridan chuqurroq o'rgatilishi maqsadga muvofiq emas. U erda, masalan, matematika san'atdan muhimroq hisoblanmaydi. Aksincha, qobiliyatli bolalar uchun alohida sinflar tashkil qilinishiga yagona sabab ularning tasviriy san'at, musiqa va sportga moyilligi bo'lishi mumkin.

– Ota-onalar

O'qituvchi o'quvchisining ota-onasi kim bo'lib ishlashini oxirgi navbatda, zarurart tug'ilgandagina biladi. O'qituvchilarga ota-onalarning ish joyiga doir savollar berish taqiqlangan.

– O'quvchilar

Finlar o'quvchilarni xususiyatlari yoki tanlovlariga qarab tasniflashmaydi.

SHuningdek, "yaxshi" va "yomon" o'quvchilar ham yo'q. O'quvchilarni bir-biriga taqqoslash taqiqlangan. Daho bolalar ham, aqliy salohiyati bo'shroq bolalar ham "o'ziga xos" hisoblanib, barcha bilan birga o'qishadi. Umuman olganda, jamoada nogironligi bo'lgan bolalar ham ta'lim oladi. Oddiy maktabda ko'rish va eshitish organlari kasalliklari bo'lgan o'quvchilar uchun sinf tashkil qilingan bo'lishi mumkin. Finlar alohida munosabatga talabgor insonlarni jamiyatga maksimal darajada integratsiya qilishga harakat qilishadi. Bilimi kuchli va bo'sh o'quvchilar orasidagi farq - juda kichik.

– O'qituvchilar

O'qituvchilar ham bolalarga bor mehrini beradi, "sevimlilar" ajratilmaydi. Qoidadan har qanday chetga chiqish bunday o'qituvchi bilan shartnoma buzilishiga olib keladi. Fin o'qituvchilari faqat ta'lim beruvchi vazifasini bajarishlari kerak. Jamoada barcha o'qituvchilar - fiziklar ham, adabiyotchilar ham, mehnat o'qituvchilari ham birdek teng.

– Katta yoshli kishilar (o'qituvchilar, ota-onalar) va bolalar huquqlari tengligi

Finlar bu tamoyilni "o'quvchiga hurmat" deb atashadi. Bolalarga 1-sinfdan ularning huquqlari tushuntiriladi, ijtimoiy xizmatchiga katta yoshlilar ustidan shikoyat qilish

ham shular jumlasidandir. Bu finlyandiyalik ota-onalarni ularning farzandi - mustaqil shaxs ekanini, ularga soʻz bilan ham, "qamchi" bilan ham ozor etkazib boʻlmasligini tushunishga ragʻbatlantiradi. Finlyandiya mehnat qonunchiligiga koʻra, pedagog oʻz kasbidan kelib chiqib oʻquvchini taxqirlashga haqqi yoʻq. Barcha oʻqituvchilar faqat 1 yilga shartnoma imzolashadi, bu muddatni uzaytirish ham, toʻxtatish ham mumkin.

2. Bepul

Oʻqishning oʻzidan tashqari quyidagilar bepul:

- tushlik;
- ekskursiyalar, muzeylar va sinfdan tashqari har qanday faoliyat;
- bolani uyidan olib ketuvchi va qaytaruvchi transport, agar eng yaqin maktab 2 kilometrdan uzoqda boʻlsa;
- oʻquv darsliklari, barcha oʻquv qurollari, kalkulyatorlar va hatto planshet-noutbuklar.

Har qanday maqsadlar uchun ota-onalardan pul yigʻish taqiqlanadi.

3. Individuallik

Har bir bola uchun individual taʼlim va rivojlanish rejasi tuziladi. Individuallik oʻquvchilar tomonidan foydalanilayotgan darsliklar mazmuni, mashgʻulotlar, sinf va uy ishlari soni hamda ularga ajratilayotgan vaqt, shuningdek taʼlim materialiga ham tegishli.

Bir sinfning oʻzida darsda bolalar turli murakkablikdagi mashqlarni bajarishadi. Baholash tizimi ham personal darajaga muvofiq. Agar "odatiy" mashq aʼlo bahoga bajarilsa, ertasiga yuqoriroq darajali mashq beriladi, mobodo uddasidan chiqa olmasa, hechqisi yoʻq, yana oddiy mashq beriladi.

Finlyandiya maktablarida oddiy taʼlim bilan bir qatorda taʼlim jarayonining ikki noyob turi mavjud:

"Boʻshroq" oʻquvchilar taʼlimini qoʻllab-quvvatlovchi — bu boshqa mamlakatlarda repetitorlar bajaradigan ish. Finlyandiyada repetitorlik keng tarqalgan taʼlim usuli hisoblanmaydi, maktab oʻquvchilari dars vaqtida yoki undan keyin kerakli oʻquvchilarga qoʻshimcha yordam koʻrsatishadi.

Korreksion taʼlim — materialni oʻzlashtirishdagi umumiy barqaror muammolar bilan bogʻliq. Masalan, bu taʼlim olib boriluvchi fin tilini tushunmaslik yoki eslab qolish yo matematik qobiliyatining yaxshi emasligi, yoxud baʼzi bolalarning asotsial xatti-harakatlari bilan bogʻliq boʻlishi mumkin. Korreksion taʼlim kichik guruhlarda yoki individual tarzda oʻtkaziladi.

4. Amaliyot

"YO hayotga tayyorlaymiz, yoki — imtihonlarga. Biz birinchisini tanlaymiz", - deydi finlar. SHuning uchun Finlyandiyadagi maktablarda imtihonlar yo'q. Nazorat ishlari va oraliq test sinovlari - o'qituvchining qaroriga qarab belgilanadi. Umumta'lim maktabini tugallashda faqat birgina majburiy standart test o'tkaziladi. SHunisi diqqatga sazovorki, o'qituvchilar uning natijalari uchun alohida qayg'urishmaydi, test natijalari uchun birovning oldida javob ham berishmaydi, bolalar ham unga maxsus tayyorgarlik ko'rishmaydi: boriga baraka.

Finlyandiya maktablarida hayotda kerak bo'ladigan bilimlar beriladi. Masalan, biror bir qurilmaning tuzilishi ularga kerak bo'lmaydi, uni o'rganishmaydi ham. U erdagi bolalar bolalikdan portfolio, shartnoma, bank kartasi nima ekanini yaxshi bilishadi. Merosdan soliq fozini yoki kelgusidagi daromadlarini hisoblay olishadi, internetda tashrif-saytini yarata olishadi va h.k.

5. Ishonch

Birinchidan, maktab xodimlari va o'qituvchilar uchun turli tekshiruvlar yo'q, o'quvchilarga ta'lim berishga doir turli uslublarni o'rgatuvchilar ham yo'q. Mamlakatda ta'lim dasturi yagona, faqat umumiy tavsiyalar bor, xolos. Har bir pedagog o'zi to'g'ri deb bilgan uslubni qo'llaydi.

Ikkinchidan, bolalarga bo'lgan ishonch: darslarda o'quvchi o'zini qiziqtirgan ish bilan shug'ullanishi mumkin. Masalan, adabiyot darsida o'quv filmi namoyish etilayotgan bo'lsa-yu o'quvchiga buning qizig'i bo'lmasa, u kitob o'qib o'tirishi mumkin. O'quvchi o'zi uchun nima foydali ekanini o'zi tanlaydi.

6. Istak-xohish

O'qishni istagan odam o'qiydi. Pedagoglar o'quvchining e'tiborini qaratishga harakat qilishadi, lekin uning o'rgatilayotgan fanga qiziqishi yoki qobiliyati bo'lmasa, darrov "ikki" baho bilan "siylashmaydi", bolani kelgusida uncha murakkab bo'lmagan, amaliy jihatdan foydali bo'lgan kasbga yo'naltirishadi. Hamma ham samolyot ixtiro qilishi shart emas, avtobuslarni ham kimdir boshqarishi kerak-ku, axir!

Bunga ham o'rta maktabda chora ko'riladi - muayyan o'smir litseyda bilimlarini davom ettirishi kerakmi yoki olgan bilimlari etarli, professional kasb-hunar maktabiga borish kerakdir, ehtimol. Ta'kidlash joizki, bu ikki yo'l ham mamlakatda birdek qadrlanadi.

Har bir bolaning u yoki bu faoliyatga moyilligini aniqlash "kelajak o'qituvchisi" tomonidan test va suhbatlar yo'li orqali amalga oshiriladi.

Umuman olganda, Finlyandiya maktabida ta'lim jarayoni yumshoq, biroq bu maktabni jiddiy qabul qilmasa ham bo'ladi, degani emas. Maktab rejimiga rioya qilish majburiy. Barcha o'tkazib yuborilgan darslarda qayta o'tirishga to'g'ri keladi.

Masalan, o'qituvchi 6-sinf o'quvchisi uchun o'z jadvalidan "bo'sh soat"ni belgilaydi yoki 2-sinfning darsiga kirib o'tiradi. Dars qiladimi, zerikib o'tiradimi, o'ziga havola. Kichik yoshlilarga xalaqit bersa, bu hisobga o'tmaydi, yana boshqa soatda qayta o'tirishga to'g'ri keladi.

O'qituvchi bergan vazifani bajarmagan, darsda ishlamagan bolaning ota-onasi maktabga chaqirtirilmaydi, tanbeh ham berilmaydi, aqliy qoloqlikda ayblanmaydi ham. Agar ota-ona ham farzandining bunday xatti-harakatlariga befarq qarasa, bola shunchaki keyingi sinfga o'tmaydi.

Finlyandiyada bir sinfdan ikkinchi yilga qolish uyat hisoblanmaydi, ayniqsa 9-sinfdan keyin. Katta hayotga jiddiy tayyorgarlik ko'rish lozim, shuning uchun fin maktablari qo'shimcha (majburiy emas) 10-sinf bor.

7. Mustaqillik

Finlyandiyada maktab bolani eng asosiysi - mustaqil muvaffaqiyatli hayotga o'rgatishi kerak deya hisoblanadi. SHu bois u erda fikr yuritish va o'z xohishiga ko'ra bilim olishga o'rgatiladi. O'qituvchi yangi mavzularni so'zlab o'tirmaydi - barchasi kitobda bor. YO'd olingan formulalar emas, ma'lumotnomadan, matndan, internetdan, kalkulyatordan foydalanish - joriy muammolar echimini topish uchun kerakli resurslarni jalb qilishni bilish muhim.

SHuningdek, maktabdagi pedagoglar o'quvchilar o'rtasidagi mojarolarga ham aralashishmaydi, ularga hayotiy vaziyatlarga mustaqil tayyorlanish va o'zlari uchun javob berish mas'uliyatini rivojlantirish imkoni beriladi.

Finlyandiya maktablari bir xil bo'lsa-da, ulardagi o'quv jarayonlari turlicha tashkil qilingan.

Qachon va qancha vaqt o'qiladi?

Finlyandiyada o'quv yili avgustda boshlanadi, ya'ni 8 avgustdan 16 avgustgacha, yagona kun yo'q. O'quv yili may oyi oxirida yakunlanadi. Kuzgi yarim yillikda 3-4 kunlik ta'til bor, shuningdek Rojdestvo munosabati bilan 2 haftalik ta'til beriladi. Bahorgi yarim yillik fevral oyidagi "chang'i" ta'tilini ham o'z ichiga oladi, bunda fin oilalari, qoidaga ko'ra, oilaviy chang'i uchishga borishadi. Bundan tashqari, bahorgi yarim yillikda Pasxa ta'tili ham bor.

Ta'lim - besh kunlik, faqat kunduzgi smenada. Juma - qisqartirilgan kun.

Nima o'rganiladi?

1-2 sinf:

Ona (fin) tili va o'qish, matematika, tabiat, din (e'tiqodiga qarab) yoki hayotiy tushunchalar (dinga qiziqmaydiganlar uchun), musiqa, tasviriy san'at, mehnat va jismoniy tarbiya. Bir darsda biryo'la bir necha fan o'tilishi mumkin.

3-6 sinflar:

Ingliz tili o'rgatila boshlanadi. 4-sinfdan - tanlov asosida yana bir chet tili: fransuz, shved, nemis yoki rus tillari. Qo'shimcha fanlar kiritiladi (tanlov asosida, har bir

maktabda har xil): klaviaturada ishlash tezligi, kompyuter bilimlari, daraxt bilan ishlash, xor ijrosi. Deyarli barcha maktablarda musiqiy asboblarda o'ynashni o'rgatishadi, bolalar 9 yillik ta'lim davomida barcha musiqiy asboblarda o'ynashni mashq qilib ko'rishadi.

5-sinfda biologiya, geografiya, fizika, kimyo va tarix qo'shiladi. 1-sinf dan 6-sinf gacha deyarli barcha fanlardan bir o'qituvchi kiradi. Jismoniy tarbiya darsi haftada 1-3 marta istalgan sport o'yini shaklida o'tadi (maktabning tanlovi asosida). Darsdan keyin dush qabul qilish majburiy. Adabiyot bizning tushunchamizdagidek o'qitilmaydi, bu ko'proq shunchaki o'qishni eslatadi.

Fan o'qituvchilari faqat 7-sinf dan kira boshlaydi.

7–9 sinflar:

Fin tili va adabiyoti (o'qish, o'lka madaniyati), shved, ingliz tili, matematika, biologiya, geografiya, fizika, kimyo, salomatlik asoslari, din (yoki hayotiy tushunchala musiqa, tasviriy san'at, jismoniy tarbiya, tanlov asosidagi fanlar va mehnat (o'g'il va qiz bolalar ajratilmaydi). Barcha birdek sho'rva tayyorlashni va arralashni o'rganadi. 9-sinf da ikki hafta davomida "mehnat hayoti" bilan tanishiladi. Bolalar o'zlari uchun istagan "ishchi o'rni"ni topib, katta ishtiyoq bilan "ishga" borishadi.

Baho kimga kerak?

Mamlakatda 10 ballik tizim qabul qilingan, ammo 7-sinf gacha faqat so'zda baho qo'yiladi: o'rtadan pastroq, qoniqarli, yaxshi, a'lo. 1-3 sinflarda umuman hech qanday ko'rinishdagi baholar yo'q.

Finlyandiyada barcha maktablar «Wilma» davlat elektron tizimiga ulangan, bu elektron maktab kundaligidek gap, har bir ota-ona unga kirish uchun shaxsiy kodga ega. Pedagoglar baho qo'yib, davomatni belgilab, bolaning maktabdagi hayoti haqida xabar berib borishadi; shuningdek psixolog, ijtimoiy xizmatchi, "kelajak o'qituvchisi", feldsher ham u erda kerakli ma'lumotni qoldiradi.

Fin maktablarida baholar xavotir uyg'otmaydi, ular faqat o'quvchining o'zi uchun kerak, qo'yilgan maqsadga erishishda bolaga motivatsiya berish va o'zini tekshirish uchun qo'llaniladi. Baholar o'qituvchi, maktab nufuziga ta'sir ko'rsatmaydi va hech qanday ko'rsatkichlarini buzmaydi.

Maktab hayotiga doir boshqa tafsilotlar

Maktablar hududi o'ralmagan, kiraverishda qo'riqchilar yo'q. Aksariyat maktablarning kirish darvozasi avtomatik tizimga ega, binoga darslar jadvali asosida kirish mumkin.

Darsda bolalar parta va stolda o'tirishi shart emas, polda (gilamda) o'tirish ham mumkin. Ba'zi maktablarda sinflar divan va kreslolar bilan jihozlangan. Kichik maktab inshooti gilamchalar bilan ta'minlangan.

Forma yo‘q, kiyimga nisbatan qandaydir talablar ham yo‘q, istagan kiyimda kelish mumkin. Almashtirish uchun qo‘shimcha poyabzal talab qilinadi, lekin kichik va o‘rta zvenodagi bolalar paypoqda yurishni ma‘qul ko‘rishadi.

Iliq havoda darslar ko‘pincha ochiq havoda maktab oldida, maysalar ustida yoki maxsus jihozlangan qatorlarda o‘tkaziladi. Tanaffus vaqtida kichik maktab o‘quvchilari albatta ko‘chaga olib chiqiladi.

Uy vazifalari kamdan-kam beriladi. Bolalar dam olishlari kerak. Ota-onalar bolalar bilan dars qilishga majbur emas, buning o‘rniga pedagoglar muzey, o‘rmon yoki suzish havzasiga oilaviy borishni tavsiya qilishadi.

"Doska oldida" o‘qitish usuli qo‘llanmaydi, bolalar materialni so‘zlab berish uchun doska oldiga chaqirilmaydi. O‘qituvchi darsga umumiy tus beradi, so‘ngra o‘quvchilar orasida yurib, ularga vazifalarni bajarishga yordam beradi va jarayonni nazorat qiladi. O‘qituvchining yordamchisi (fin maktablarida o‘qituvchi yordamchilari ham bo‘ladi) ham xuddi shu ish bilan band bo‘ladi.

Daftarga qalam bilan yozish va qancha xohlasa, shuncha o‘chirish mumkin. O‘qituvchi ham vazifani qalamda tekshirishi mumkin.

4. Amaliyot

"YO hayotga tayyorlaymiz, yoki — imtihonlarga. Biz birinchisini tanlaymiz", - deydi finlar. SHuning uchun Finlyandiyadagi maktablarda imtihonlar yo‘q. Nazorat ishlari va oraliq test sinovlari - o‘qituvchining qaroriga qarab belgilanadi. Umumta‘lim maktabini tugallashda faqat birgina majburiy standart test o‘tkaziladi. SHunisi diqqatga sazovorki, o‘qituvchilar uning natijalari uchun alohida qayg‘urishmaydi, test natijalari uchun birovning oldida javob ham berishmaydi, bolalar ham unga maxsus tayyorgarlik ko‘rishmaydi: boriga baraka.

Finlyandiya maktablarida hayotda kerak bo‘ladigan bilimlar beriladi. Masalan, biror bir qurilmaning tuzilishi ularga kerak bo‘lmaydi, uni o‘rganishmaydi ham. U erdagi bolalar bolalikdan portfolio, shartnoma, bank kartasi nima ekanini yaxshi bilishadi. Merosdan soliq fozini yoki kelgusidagi daromadlarini hisoblay olishadi, internetda tashrif-saytini yarata olishadi va h.k.

5. Ishonch

Birinchidan, maktab xodimlari va o‘qituvchilar uchun turli tekshiruvlar yo‘q, o‘quvchilarga ta‘lim berishga doir turli uslublarni o‘rgatuvchilar ham yo‘q. Mamlakatda ta‘lim dasturi yagona, faqat umumiy tavsiyalar bor, xolos. Har bir pedagog o‘zi to‘g‘ri deb bilgan uslubni qo‘llaydi.

Ikkinchidan, bolalarga bo‘lgan ishonch: darslarda o‘quvchi o‘zini qiziqtirgan ish bilan shug‘ullanishi mumkin. Masalan, adabiyot darsida o‘quv filmi namoyish

etilayotgan bo'lsa-yu o'quvchiga buning qizig'i bo'lmasa, u kitob o'qib o'tirishi mumkin. O'quvchi o'zi uchun nima foydali ekanini o'zi tanlaydi.

6. Istak-xohish

O'qishni istagan odam o'qiydi. Pedagoglar o'quvchining e'tiborini qaratishga harakat qilishadi, lekin uning o'rgatilayotgan fanga qiziqishi yoki qobiliyati bo'lmasa, darrov "ikki" baho bilan "siylashmaydi", bolani kelgusida uncha murakkab bo'lmagan, amaliy jihatdan foydali bo'lgan kasbga yo'naltirishadi. Hamma ham samolyot ixtiro qilishi shart emas, avtobuslarni ham kimdir boshqarishi kerak-ku, axir!

Bunga ham o'rta maktabda chora ko'riladi - muayyan o'smir litseyda bilimlarini davom ettirishi kerakmi yoki olgan bilimlari etarlimi, professional kasb-hunar maktabiga borish kerakdir, ehtimol. Ta'kidlash joizki, bu ikki yo'l ham mamlakatda birdek qadrlanadi.

Har bir bolaning u yoki bu faoliyatga moyilligini aniqlash "kelajak o'qituvchisi" tomonidan test va suhbatlar yo'li orqali amalga oshiriladi.

Umuman olganda, Finlyandiya maktabida ta'lim jarayoni yumshoq, biroq bu maktabni jiddiy qabul qilmasa ham bo'ladi, degani emas. Maktab rejimiga rioya qilish majburiy. Barcha o'tkazib yuborilgan darslarda qayta o'tirishga to'g'ri keladi. Masalan, o'qituvchi 6-sinf o'quvchisi uchun o'z jadvalidan "bo'sh soat"ni belgilaydi yoki 2-sinfning darsiga kirib o'tiradi. Dars qiladimi, zerikib o'tiradimi, o'ziga havola. Kichik yoshlilarga xalaqit bersa, bu hisobga o'tmaydi, yana boshqa soatda qayta o'tirishga to'g'ri keladi.

O'qituvchi bergan vazifani bajarmagan, darsda ishlamagan bolaning ota-onasi maktabga chaqirtirilmaydi, tanbeh ham berilmaydi, aqliy qoloqlikda ayblanmaydi ham. Agar ota-ona ham farzandining bunday xatti-harakatlariga befarq qarasa, bola shunchaki keyingi sinfga o'tmaydi.

7. Mustaqillik

Finlyandiyada maktab bolani eng asosiysi - mustaqil muvaffaqiyatli hayotga o'rgatishi kerak deya hisoblanadi. SHu bois u erda fikr yuritish va o'z xohishiga ko'ra bilim olishga o'rgatiladi. O'qituvchi yangi mavzularni so'zlab o'tirmaydi - barchasi kitobda bor. O'yiin tarzida otadi

SHunisi quvonarliki, finlarning farzandlari tunda asabiy zo‘riqishdan uyg‘onmaydi, tezroq katta bo‘lishni orzu qilmaydi, ularda maktabga nisbatan nafrat yo‘q, o‘quvchilar navbatdagi imtihonlarga tayyorlanib, o‘zlari va butun oila a‘zolarini qiynamaydi. Xotirjam, sermulohaza va baxtli fin bolalari kitoblar mutolaa qilishadi, tarjimasiz (original tilda) filmlar ko‘rishadi, kompyuter o‘yinlari o‘ynashadi, rolik va velosipedlarda uchishadi, musiqa va teatr pesalari yaratishadi, qo‘shiq kuylashadi. Ular hayotdan quvonib yashashadi va buning orasida ta‘lim olishga ham ulgurishadi.

Ta‘lim sifatini yangi bosqichga ko‘tarish maqsadida 2018-yil 5-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta‘limi boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5538-sonli Farmoni qabul qilindi. Unda xalq ta‘limi tizimini isloh qilishning asosiy yo‘nalishlari sifatida: Xalq ta‘limi tizimiga ilg‘or xorijiy tajribani, o‘quv-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, shu jumladan ta‘lim berishning innovatsion usullarini joriy etish, o‘quv va o‘quv-uslubiy adabiyotlarning yangi avlodini yaratish, fundamental va amaliy ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish belgilangan. Ushbu Farmon ijrosini ta‘minlash maqsadida qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq ta‘limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi № PP-3931-sonli qarori bilan tasdiqlangan “2018-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasi xalq ta‘limi tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi”ning II bo‘lim, 11-bandida: Umumiy o‘rta ta‘limning yangi davlat ta‘lim standartlari va o‘quv dasturlarini takomillashtirish va shu bilan birga STEAM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) metodlarini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish belgilab berilgan. Mazkur vazifalarni bajarish uchun avvalo ta‘lim ishtirokchilari–pedagoglar, metodistlar, o‘quvchilar, ota-onalar va boshqalar STEAM metodi va ta‘lim sifati yo‘nalishida o‘tkaziladigan xalqaro tadqiqotlar haqida ma‘lumotlarni bilishi, hamda ularni amaliyotda qo‘llashi uchun malakalarga ega bo‘lishlari zarur bo‘ladi.

Ushbu uslubiy tavsiya o‘quv-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, shu jumladan STEAM texnologiyasi asosida ta‘lim berishning innovatsion usullarini joriy etish usullari tavsiya etilgan

STEM / STEAM / STREAM yangi yondashuvlari rivojlangan davlatlarda keng qo‘llanilib, jahon hamjamiyati tomonidan ijobiy baholanmoqda. STEAM yondashuvi o‘quv samaradorligiga qanday ta‘sir qiladi? Uning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, amaliyot nazariy bilimlar singari muhimdir. STEM ta‘limi fan, texnologiya, muhandislik va matematikaning to‘rtta fanini ajratib turuvchi an’anaviy

to'siqlarni olib tashlaydigan va ularni o'quvchilar uchun real, qat'iy va tegishli o'rganish tajribasiga birlashtiradigan o'rganishga fanlararo yondashuvdir.

STEM orqali o'quvchilar asosiy ko'nikmalarni rivojlantiradilar, jumladan:

- muammoni hal qilish
- ijodkorlik
- tanqidiy tahlil
- jamoaviy ish
- mustaqil fikrlash
- tashabbus
- aloqa
- raqamli savodxonlik.

STEM tadqiqotining maqsadlari qanday?

To'rtta fan o'rtasidagi tushunchalarni bog'lash va chuqurlashtirish;

Tanqidiy fikrlash, izlanish, muhandislik-dizayn, hamkorlik va boshqalar kabi STEM bilan bog'liq ko'nikmalarni rivojlantirish;

Muhim muammolarga yechim toping;

Bizning yuqori texnologiyali dunyomizda rivojlaning;

Shaxsiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish, fuqarolik va madaniy ishlarda ishtirok etish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish.

Nima uchun STEM muhim?

Jahon iqtisodiyoti o'zgarmoqda. Mavjud ish o'rinlari avtomatlashtirish tufayli yo'qolib bormoqda va texnologik taraqqiyot natijasida har kuni yangi ish o'rinlari paydo bo'lmoqda.

Texnologiyaning uzluksiz rivojlanishi o'quvchilarning har kuni o'rganish, bog'lanish va o'zaro munosabatlarini o'zgartirmoqda. O'quvchilar tomonidan STEM orqali ishlab chiqilgan ko'nikmalar ularga maktabda va undan tashqarida muvaffaqiyatga erishish uchun asos yaratadi.

Ish beruvchilarning STEM malakalari va ko'nikmalariga bo'lgan talabi yuqori va kelajakda o'sishda davom etadi. Hozirgi vaqtda eng tez rivojlanayotgan sohalardagi ish o'rinlarining 75 foizi STEM ko'nikmalariga ega ishchilarni talab qiladi. Raqobatbardosh bo'lish uchun ishchi kuchiga o'zgaruvchan ish joyiga moslasha oladigan odamlar kerak.

STEM odamlarga muvaffaqiyatga erishish va ushbu o'zgaruvchan dunyoga moslashish qobiliyatini beradi.

Erta bolalik davrida STEM

Bolalarning dastlabki yillarida olgan tajribalari juda muhimdir. Farzandingizning birinchi o'qituvchisi sifatida sizning rolingiz qiziqarli va xavfsiz muhitda o'rganishga yordam beradigan imkoniyatlar yaratishda juda muhimdir.

Farzandingizga o'yin orqali qiziquvchanlik va savolni uyg'otadigan uy muhitini yaratish orqali yordam berishingiz mumkin.

Siz ularga asosiy STEM ko'nikmalarini o'rgatish orqali yordam berishingiz mumkin:

- savollar bering
- birgalikda ishlash
- ijodiy fikrlash
- muammolarni hal qilish
- o'rganing va hisoblangan xavflarni qabul qiling
- muammolarni hal qilishni sinab ko'rish
- narsalarni qilishning yangi usullarini kashf eting.

Siz uyda yoki tashqarida bo'lganingizda juda ko'p qiziqarli narsalarni qilishingiz mumkin, bu esa o'rganishni hamma uchun qiziqarli qiladi.

Farzandingizni savol berishga undash orqali siz unga o'z o'rganishida faol ishtirok etishiga va atrofdagi dunyoni tushunishiga yordam berasiz.

Bolalar savol berganda, ular tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar va STEM qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Nima uchun? javob bermaslikka harakat qiling. Buning o'rniga, muqobil savollar va g'oyalar bilan javob bering va ularni javob va echimlarni o'zlari izlashga undang.

Bolalarni STEMga jalb qilish uchun maktablar qilayotgan ba'zi ajoyib ishlarni bilib olish mumkin.

STEAM so'zi ingliz 5 so'zning bosh harflaridan tashkil topgan abreviatura bo'lib, unda:

S – Science –Fan

T – Technology – Texnologiya

E – Engineering –Muhandislik

M – Mathematics – Matematika

A – Art – San'at bo'limi ham qo'shilgan

Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, STEM(STEAM) ta'lim tizimi orqali bolada kreativlik, qunt, qiziquvchalik va hozirgi kunda eng muhim bo'lgan xususiyat – muammoni hal qilish (problem-solving skills) qobiliyati shakllanadi.

«STEM fikrlash» bolalikdan boshlanadi. Bola yurishni bilmagan paytida ham jarayonlarning bog'liqligi, ketma-ketligi va ehtimollikni tushuna oladi. Ushbu xususiyatlar har tomonlama rag'batlantirilishi lozim. Sifatli kitob bolani STEM tizimiga olib kirishda kuchli trampin bo'la oladi.

Bu yerda muhim jihat STEM tamoyillariga asoslangan kitobni ensiklopediya kitoblari bilan adashtirmaslik lozim .

S-Science turkumidagi kitoblar bolalarni fan olamiga olib kirishda hayvonot olami, dengiz hayvonlari, o'simlik, hashoratlar va tabiat bilan tanishtirishda qo'l keladi. Bunday kitoblar bolaga sezdirmay turib kerakli bilimlarni bera oladi.

STEAM

Agar ushbu qisqartmani yoysak, quyidagilarni olamiz: STEAM bu — S — science, T — technology, E — engineering, A — art va M — math.

Ingliz tilida bu shunday bo'ladi: tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika. Ushbu yo'nalishlar zamonaviy dunyoda eng mashhur bo'lib kelayotganini unutmang. Shuning uchun bugungi kunda STEAM tizimi asosiy tendentsiyalardan biri sifatida rivojlanmoqda. STEAM ta'limi yo'nalishi va amaliy yondashuvni qo'llash, shuningdek, barcha beshta sohani yagona ta'lim tizimiga integratsiyalashuviga asoslangan.

STEAM yondashuvi o'quv samaradorligiga qanday ta'sir qiladi?

Uning asosiy g'oyasi shundan iboratki, amaliyot nazariy bilimlar singari muhimdir. Ya'ni, o'rganish paytida biz nafaqat miyamiz bilan, balki qo'limiz bilan ham ishlashimiz kerak.

STEAM yondashuvining asosiy farqi shundaki, bolalar turli xil mavzularni muvaffaqiyatli o'rganish uchun ham miyani, ham qo'llarini ishlatadilar. Ular olgan bilimlarni o'zlari «uqib oladilar».

I. STEAM ta'limi nafaqat o'qitish usuli, balki fikrlash tarzidir.

STEAM ta'lim muhitida bolalar bilimga ega bo'ladilar va darhol undan foydalanishni o'rganadilar. Shuning uchun, ular o'sib ulg'ayganlarida va hayotiy muammolarga duch kelganda, atrof muhitning ifloslanishi yoki global iqlim o'zgarishi bo'ladimi, bunday murakkab masalalarni faqat turli sohalardagi bilimlarga tayanib va birgalikda ishlash orqali hal qilish mumkinligini tushunadilar. Bu erda faqat bitta mavzu bo'yicha bilimga tayanish yetarli emas.

STEAM yondashuvi bizning ta'lim va ta'limga bo'lgan qarashimizni o'zgartirmoqda.

Amaliy qobiliyatga e'tibor berib, o'quvchilar o'zlarining irodasini, ijodkorligini, moslashuvchanligini rivojlantiradi va boshqalar bilan hamkorlik qilishni o'rganadi. Ushbu ko'nikmalar va bilimlar asosiy ta'lim vazifasini tashkil etadi, ya'ni bu butun ta'lim tizimi nimaga intilishiga qarab bilim olishiga yordam beradi.

Ta'limda ushbu yangi yondashuv qanday paydo bo'ldi?

Bu nazariya va amaliyotni birlashtirishning mantiqiy natijasidir. **STEAM** Amerikada ishlab chiqilgan. Ba'zi maktablar bitiruvchilarning martabalarini e'tiborga olishdi va fan, texnologiya, muhandislik va matematika kabi fanlarni birlashtirishga qaror qilishdi va STEM tizimi shu tarzda shakllandi. (Fan, texnika, muhandislik va matematika). Keyinchalik bu erda Art qo'shildi va endi STEAM oxirigacha shakllandi. O'qituvchilar ushbu mavzular, aniqrog'i ushbu fanlardan bilimlar kelajakda o'quvchilarning yuqori malakali mutaxassis bo'lib yetishishiga yordam beradi, deb hisoblashadi. Oxir oqibat, bolalar yaxshi bilim olishga intilishadi va uni darhol amalda qo'llashadi

Dunyo o'zgarib bormoqda, hatto ta'lim bir joyda turmasa ham.

So'nggi o'n yilliklardagi o'zgarishlar yoqimli, ammo shu bilan birga bizni havotirlantiradi. Ushbu yangi narsalarning ixtiro qilinishi bilan odamlar ilgari duch kelmagan ko'plab yangi muammolar mavjud. Har kuni yangi ish turlari va hattoki butun kasbiy sohalar paydo bo'ladi, shuning uchun zamonaviy o'qituvchilar o'qitadigan bilimlari va mahoratlari vaqt talablariga javob beradimi yoki yo'qmi deb o'ylashlari kerak.

O'zingizning g'oyangizni topishga bilim yordam beradi, ammo haqiqiy ish bu g'oyani haqiqatga aylantiradi. Agar biz an'anaviy ta'limning asosiy maqsadi bilimlarni o'rgatish va bu bilimlardan fikrlash va ijod qilish uchun foydalanish deb aytsak, STEAM yondashuvi bizni olgan bilimlarni haqiqiy ko'nikmalar bilan birlashtirishga o'rgatadi. Bu maktab o'quvchilariga nafaqat ba'zi bir g'oyalarga ega

bo'lish, balki ularni amalda qo'llash va amalga oshirish imkoniyatini beradi. O'sha haqiqatda ishlatilishi mumkin bo'lgan bilimgina haqiqatan ham qadrlidir.

STEAM yondashuvining eng mashhur namunasi — **Massachusetts Texnologiya Instituti** (MIT). Ushbu dunyo universitetining shiori «Mens et Manus»

(Aql va qo'l). Massachusetts Texnologiya Instituti bolalarga STEAM tushunchasini oldindan o'rganish va tanishish imkoniyatini berish uchun STEAM kurslarini ishlab chiqdi va hattoki ba'zi ta'lim muassasalarida STEAM o'quv markazlarini yaratdi. Statistika ko'ra, 2011 yildan buyon STEAM-kasblarga bo'lgan talab darajasi 17% ga oshdi, oddiy kasblarga bo'lgan talab esa faqat 9,8% ga oshdi, bu esa butun dunyo bo'ylab ushbu ta'lim tizimiga katta talabni ko'rsatadi.

Lekin bunday yuqori talab nima bilan bog'liq?

Ko'pgina mamlakatlarda **STEAM**-ta'lim ba'zi sabablarga ko'ra ustuvor ahamiyatga ega:

Yaqin kelajakda dunyoda va shuning uchun O'zbekistonda muhandislar, yuqori texnologiyali ishlab chiqarish mutaxassislariga talab juda yuqori bo'ladi.

Uzoq kelajakda biz tabiiy fanlar bilan birgalikda texnologiya va yuqori texnologiyali ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan kasblarga ega bo'lamiz, ayniqsa bio va nanotexnologiya mutaxassislariga katta talab bo'ladi.

Mutaxassislar texnologiya, tabiiy fanlar va muhandislikning turli sohalaridan keng qamrovli ta'lim va tajribaga muhtoj bo'ladi.

Integratsiyalashgan ta'lim

Xo'sh, bu ta'lim tizimi va fanlarni o'qitishning an'anaviy usuli o'rtasidagi farq nima? STEAM-ta'lim o'quvchilar ilmiy usullarni amalda qanday qo'llashni tushunishga kirishadigan aralash muhitni nazarda tutadi. Ushbu dastur bo'yicha o'quvchilar, matematika va fizika bilan bir qatorda, o'z robotlarini ishlab chiqadigan va ishlab chiqaradigan robotlarni o'rganadilar. Darslarda maxsus texnologik uskunalar ishlatiladi.

2014-yilda Quddusda bo'lib o'tgan «STEAM forward» xalqaro konferensiyasida quyidagi bayonotlar bildirildi:

Bolalarni STEAMga jalb qilish. Ushbu ta'lim maktabgacha yoshdan boshlab boshlanishi kerak, shuning uchun dasturlarni bolalar bog'chalariga kiritish kerak.

Qizlar uchun Steam-ta'lim dasturlari kerak. Ilm-fan sohasidagi qizlar, ularning tartiblilik tufayli, o'g'il bolalar qila olmaydigan narsalarni qilishlari mumkin.

Science is fun! Ilm-fan quvnoq bo'lishi kerak, u o'quvchilar uchun qiziqarli va o'ziga jalb qiluvchi bo'lishi kerak.

Stem ta'limini boshlang'ich sinflardan boshlab o'rgatilishi ta'lim tizimida yaxshi natijalarga erishilishiga sabab bo'ladi. Bu ta'lim asosida o'quvchi dunyoda yuz berayotgan muammolarga yechim topishni o'rganadi. Ilm-fanni (Science) yaxshi

o'zlashtirish o'quvchiga o'zini o'rab turgan atrof-muhitni yaxshi anglashga yordam beradi. Texnologiya fani insoniyat kelajagi bo'lgan raqamli dunyoga moslashuvchan, tadbirkor, udaburon qiladi. Muhandislik (Engineering) bilan o'quvchi muammolarni hal qilish qobiliyatini shakllantiradi, o'rgangan bilimlarini yangi loyihalar, g'oyalar yaratish uchun qo'llay oladi. Matematika esa ma'lumotlarni tahlil qilish, xatolarni tuzatish, to'g'ri yechimlar topish uchun kerak. STEM mana shu yo'nalishlarni bir tizimga soladi va jamiyatga innovasiyalar yarata oladigan, muammolarga barqaror yechimlar topa oladigan kadrlarni tayyorlab beradi. Bu yo'nalishdagi o'qitishda fanni yaxshi o'rganish, muammoni hal qilish va mantiqiy fikrlashni o'zlashtirishga urg'u beriladi. STEM o'quvchilarga maktabda, ishda va turli mashg'ulotlarda muvaffaqiyat qozonish imkonini taqdim etadi.

STEM fanlarini o'qish davomida o'quvchida quyidagi qobiliyatlar shakllanadi:

muammoni hal qila olish;

- kreativlik;
- tanqidiy fikrlash;
- jamoaviy ishlay olish;

Boshlang'ich ta'limda STEAM texnologiyalardan foydalanishib darslarni tashkil etishni quyidagi mavzu asosida ko'rib chiqamiz.

“Hashorotlar” mavzusi

1.S-Tabiiy fanlar. Hashorotlar haqida ma'lumotlar o'rganiladi. “Nima?”, “qachon”, “qayerda?” metodi asosida hashorotlar haqida ma'lumotlar beriladi.

Bolalar qanday hashorotlarni bilasiz?

2.T-Technologiya. O'quvchilarga kapalak yoki hohlagan hashorotlarini shaklini yashash topshirig'i beriladi

O'quvchilar qog'oz yoki plastilindan hashorotlarni shakllarini yasaydilar.

3.E-Muhandislik

“Eng-eng” metodi asosida savol- javob o’tkaziladi.

Eng chiroyli hashorot?

Eng kichkina hashorot?

Eng foydali hashorot?

Eng zararli hashorot?

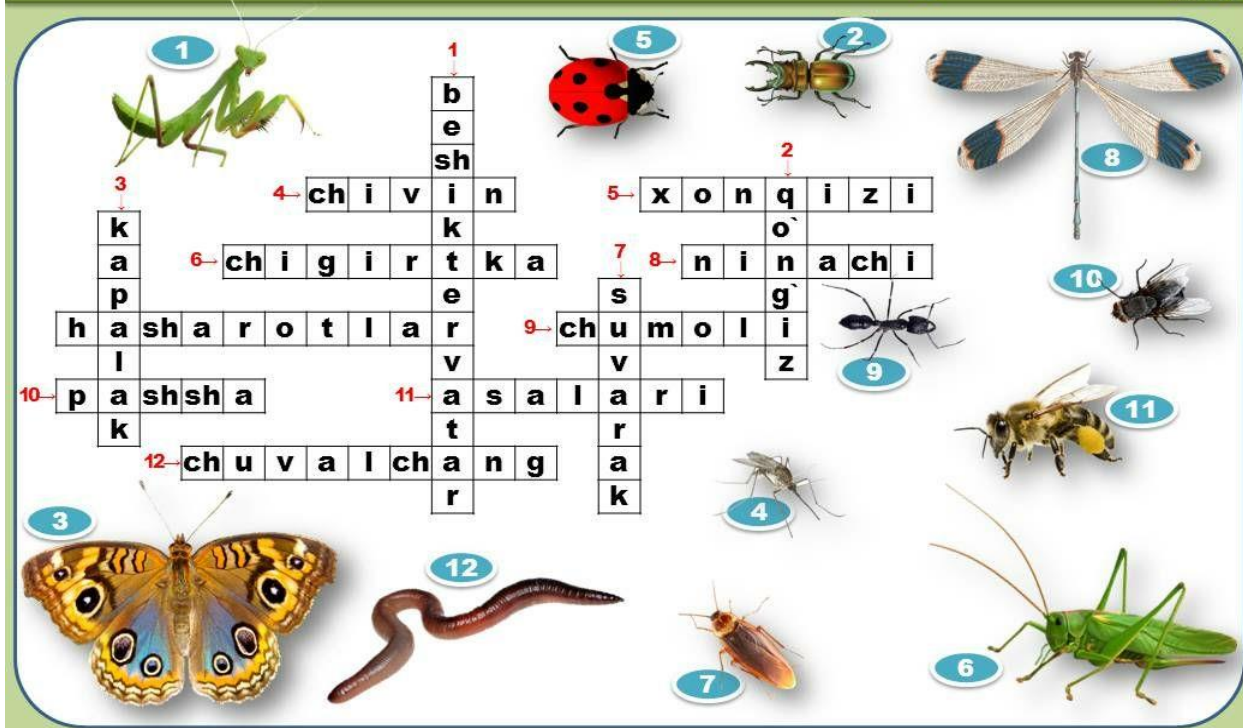
Kabi savollarga javob beradilar, ularning shakli va tuzilishi haqida fikr almashadilar.

4.A-San’at. Hasorotlar tasviri tarqatiladi,o’quvchilar hashorotlar haqida bilgan she’r , qo’shiq va raqslarini ijro etadilar.Masalan:”Kapalak”qo’shig’i, “Ninachi”ertagi sahnalashtirilishi mumkin.

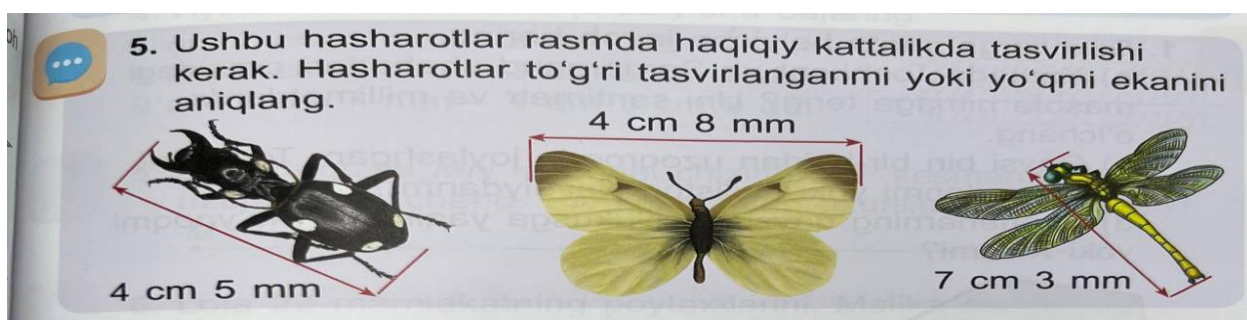
5.M-Matematika

HASHAROTLAR

You Tube ZIYRAK
BOLA

1. Darsda necha hashorotlarni o'rgandingiz?
2. Kapalakda nechta oyoq, nechta qanot bor?
3. Kapalak so'zida nechta tovush bor?
4. Kapalak so'zida nechta bir xil tovush bor?

Matematika fanidan quyidagi masalalarni bajarish jarayonida o'quvchilar hashorotlar haqidagi bilim va tajribalari asosida xulosa chiqaradilar.

6. O'zbekiston qizil kitobiga kapalaklarning 21 turi, pashshalarning 6 turi, ninachilarning 1 turi kiritilgan. Agar qizil kitobda jami hasharotlarning 54 turi ko'rsatilgan bo'lsa, yana qancha hasharotlar turi kiritilgan?

Har bir fanlarda berilgan mavzularni dars jarayonida STEMga moslab tashkil etish, o'quvchilarni bilim va qiziqishlarini oshiradi.

Dunyoda texnologiyalar kundan kunga rivojlanyapti. Lekin shunday bo'lsa ham, yangi dasturiy ta'minot yaratish, kosmik kema uchun zarur modellarni kashf qilish, qayta tiklanuvchi energiyalarni o'rganish, hali davosi yo'q kasalliklarga davo topish kabi dolzarb masalalarni hal qilishda STEM texnologiyalaridan fanlarni o'zlashtirishda foydalanish, aynan mana shunday qiyin kasblarni mukammal egallay oladigan kadrlarni tayyorlaydi.

Bugungi kunda bunday kadrlarga bo'lgan ehtiyoj yoqori ekanligi, zamon talablariga javob bera oladigan avlodni tarbiyalash ta'lim tizimining dolzarb masalalaridan biridir.

Shuni ta'kidlashni istardikki, STEAM yondashuvi an'anaviy o'qitish uslublari bilan taqqoslaganda, o'rta maktabdagi STEAM yondashuvi bolalarni tajribalar o'tkazishga, modellar tuzishga, mustaqil ravishda musiqa va filmlar yaratishga, o'z g'oyalarini haqiqatga aylantirishga va yakuniy mahsulotni yaratishga undaydi. Ushbu ta'lim yondashuvi bolalarga nazariya va amaliy ko'nikmalarni samarali tarzda birlashtirishga imkon beradi va oliy ta'lim dargohlariga kirish va keyingi faoliyati davomida rivojlanib borishiga zamin yaratadi.

MALAYZIYA

Malayziyadagi ta'lim tizimi— Malayziya Ta'lim vazirligi (KPM) tomonidan nazorat qilinadi. Malayziya maktablari , xususiy maktablar yoki mustaqil ravishda olish mumkin .

Ta'lim tizimi asosan boshlang'ich va o'rta maktablarga qaratilgan. Shtat hukumati o'quv rejasi va boshlang'ich va o'rta maktab ta'limining boshqa jihatlari bo'yicha hech qanday vakolatga ega emas, ular o'rniga vazirlik tomonidan belgilanadi. Boshlang'ich maktab , o'rta maktab va nihoyat universitetga qadar bir necha turdagi maktab va ta'lim muassasalaridan o'tadi . Biroq, maktab uydan farqli bino bo'lishi shart emas. Masalan, Qo'shma Shtatlarda odam maktabda o'qishi shart emas, chunki talaba uyda o'qishi mumkin. Bu usul uyda ta'lim sifatida ham tanilgan . Ko'pgina mamlakatlarda odatda majburiy bo'lgan rasmiy ta'lim tizimi mavjud. Ushbu tizimda o'quvchilar bir qator maktablar bo'ylab harakat qilishadi. Ushbu maktablarning nomlari har bir mamlakatda farq qiladi, lekin umuman olganda, boshlang'ich maktablar va o'rta maktablar tegishli ravishda boshlang'ich ta'limni tugatgan yosh bolalar va o'smirlar uchun ajratilgan.

Malayziyada ta'lim tizimi ikki vazirlik- O'rta maktab ta'lim vazirligi va Oliy ta'lim vazirligi tomonidan nazorat qilinadi. Ta'lim bo'yicha asosiy qonunchilik akti 1996 yildagi "Ta'lim to'g'risidagi qonun"dir.

Mamlakatda boshlang'ich ta'lim majburiydir. Bilimlarni tekshirish testlar asosida olib boriladi. Malayziyada birinchi maktablar Buyuk Britaniya kolonial tizimi asosida ochilgan. 1816 yilda ochilgan Penang Free School maktabi Malayziya tarixidagi ilk zamonaviy maktablardan hisoblanadi.

Dastlab ushbu maktablarda malay tili umuman yuritilmas, o'quvchilarga faqatgina ingliz tilida o'qish shart qilinardi. 1970 yildan boshlab, milliy siyosat asosida hukumat ingliz maktablarini malay maktablariga ham o'zgartira boshladi. Ushbu islohotlar 1982 yilda yakuniga yetdi.

Maktabgacha ta'lim

Maktabgacha ta'lim Malayziyada ko'proq pullik asosda bo'lib, majburiy emas. Shu bilan birga maxsus sertifikatga ega bo'lib, u bo'yicha pedagoglar bolalar psixologiyasi, ta'lim berish metodikasi va bolalarni parvarishlash dasturlarini o'zlashtirishadi.

Boshlang'ich maktab ta'limi

Boshlang'ich ta'lim 6 yil davom etadi. (1- sinfdan, 6 sinfgacha). 1-3 sinfgacha Tahap Satu- birinchi bosqich deb, 4-6 sinfgacha esa Tahap Dua- ikkinchi ta'lim darajasi deb yuritiladi. Ushbu ta'limni bolalar 7 yoshdan boshlab, 12 yoshda tamomlashadi.

Boshlang'ich ta'limning yakunida barcha o'quvchilar umumiy standart test-Ujian Pencapaian Sekolah Rendah (UPSR) topshirishadi. Test o'quvchilarning malay va ingliz tili bo'yicha bilimlarini hamda, tabiiy fanlar, matematika va imlo qoidalarini tekshirish bo'yicha o'tkaziladi

O'rta maktab ta'limi

O'rta ma'lumot olish ham 5 yil davom etadi. Ushbu bosqichda o'qish biroz murakkabroq sababi, fanlarni yaxshi o'zlashtirmagan o'quvchi o'qishdan chetlatilishi mumkin. O'quvchilarning o'qishdan tashqari faoliyati qo'llab-quvvatlanadi, rag'batlantiriladi. Muntazam tarzda turli tadbirlar, chiqishlar va konkurslar o'tkazib boriladi. O'quv kurslari yakunida o'quvchilar Malayziya sertifikatini taqdim etuvchi Sijil Pelajaran Malaysia (SPM) imtihonini topshirishadi.

Oliy o'quv yurtiga tayyorgarlik

O'rta maktabni tamomlagan o'quvchi oldida ikki tanlov turadi- OTMga kirish uchun qo'shimcha ta'limga yana ikki yil vaqtini bag'ishlash yoki yetuklik attestatini olish. Qo'shimcha ta'lim uchun Sijil Tinggi Persekolahan Malaysia (STPM) imtihonini topshirish lozim bo'ladi. Yetuklik attestatini olish imtihoni esa birmuncha sodda va osondir.

AVSTRALIYA

Ajoyib bir fakt Avstiraliya dunyodagi eng kichik qit'a, biroq jahondagi eng yirik mamlakatlardan biri hisoblanadi. Betakror tabiati, mo'jizalarga boy hayvonot olami, samimiy insonlari bilan bir qatorda o'ziga xos ajoyib qadriyatlariga ega bo'lgan g'aroyib o'lka. Bu davlatning ta'lim tizimi haqida gapirishdan oldin biroz u haqida qiziq ma'lumotlarni aytmoqchiman. Avstiraliya geografik jihatdan janubiy yarim sharda Tinch va Hind okeanlari orasida joylashgan. . Avstraliyadagi boshlang'ich maktab ham bizning ta'lim tizimimizga o'xshab ketadi. 6 va 16 yoshlar orasida maktab ta'limi majburiy etib belgilangan. U davlatda maktab ta'limi 3 qismga bo'linadi. Bular:

- 1) bolalar 6 yoshdan 7-sinf bo'lgunlariga qadar boshlang'ich maktabda;
- 2) 7-sinf dan 10-sinf ga qadar o'rta maktabda;
- 3) 11-12- sinflarda esa yuqori maktablarda tahsil oladilar.

Bu mamlakatning tub aholisi kam ekanligi va asosiy aholi migrantlarni tashkil qilganligi sababli xususiy maktablar soni anchagina ko'p. Xususiy maktablarda to'lov muassasa joylashgan hududga qarab to'lanadi, ya'ni markaz yoki chet hududlarda joylashganiga qarab 6 mingdan 30 ming Avstraliya dollarigacha bo'lishi mumkin. Maktablarda asosiy til ingliz tili bo'lib, o'quvchilar uchun bir xil turdagi formalar joriy etilmagan. Avstiraliya hukumati rahbarining fikriga ko'ra, bir xil rang va uslubdagi kiyim o'quvchilarning kreativ va ijodiy fikrlashiga to'sqinlik qiladi. Ijodiy fikrlash va yangi g'oyalar tug'ilishi uchun rang-baranglik nihoyatda muhim. O'quv yili boshalanishi bizning ta'lim tizimizdan mutlaqo farq qiladi, ya'ni, ularda fevral oyidan darslar boshlanib, dekabrda yakunlanadi. Yiliga ikki marta imtihonlar o'tkaziladi va imtihondan muvaffiqiyatsizlikka uchragan o'quvchilar sinfdan sinfga qoldiriladi. Avstraliya aholisining ko'pchilik qismi davlat maktablaridan qoniqmas ekan. Ammo o'rta hol va kambag'al oilalar uchun xususiy maktablarga to'lashga yetarlicha mablag' mavjud emas. Shu sababli, tub aholining asosiy qismi davlat maktablaridan foydalanadilar. Imtihonlarda muvaffiqiyatga erishgan o'quvchilar uchun, ularni rag'batlantirish maqsadida "Gifted and talented programs" hamda "High achievement programs" dasturlari mavjud.

Ta'lim berish jarayonida boshlang'ich, o'rta hamda yuqori sinflar bir-biridan tubdan farq qiladi. Boshlang'ich va o'rta sinflarda o'quvchilar davlat tomonidan belgilangan fanlarni o'qishi kerak bo'ladi lekin, yuqori sinflarda ya'ni 11-12 - sinflarda o'quvchilar o'zlari xohlagan fan va mavzularni tanlashlari mumkin. Yuqori sinflarda o'quvchilar ancha erkin qo'yiladi sababi, ular kelajakdagi yo'nalish va kasblarini aynan shu davrda tanlashadilar. Avstiraliyada davlat maktablari hukumat tomonidan moliyalashtirilganligi uchun xususiy maktablarga nisbatan ancha arzon.

Farzandingizni qaysi muassasada o'qitish o'z ixtiyoringizda davlat maktablari yoki xususiy maktablar...

Yuqoridagi bosqichlardan so'ng talabalar xohishlariga qarab, oliy ta'limda o'qishlari mumkin.

Oliy ta'limda talabalar qonun va tibbiyot sohalaridan tashqari barcha yo'nalishlarda imtihonsiz qabul qilinadi. Qabul jarayonida xorijiy talabalardan ingliz tilini bilish sertifikatini va maktab ta'limini olganligi to'g'risidagi hujjat talab qilinadi shu yurtdagi talabalardan esa 12 yillik majburiy ta'lim sertifikatini so'raladi. Avstraliyaning oliy ta'lim tizimi mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va intellektual rivojlanishi hamda o'sishida muhim rol o'ynaydi. Bu yerda oliy ta'lim tizimida juda ko'p imkoniyatlarga ega bo'lgan har taraflama rivojlangan ta'lim tizimi mavjud. Qator universitetlar va kollejlari sifatli ta'lim berish bo'yicha butun dunyoga tanilgan, shuningdek, chet ellik talabalar uchun keng imkoniyatlar yaratish maqsadida maxsus oliy o'quv dasturi ishlab chiqilgan. Ko'pchilik xorijiy talabalar Avstraliyada o'qishni afzal ko'rishadi chunki, darsdan so'ng ishlash uchun eng ko'p va qulay imkoniyat aynan mana shu mamlakat universitetlarida mavjud. Bu yurtda talabalarga imkoniyatlar, erkinlik va yordam berish maqsadida keng-kolamli kurslar, hamda o'stlikni qo'llab-quvvatlash dasturi, grant sxemasi, oliy ta'lim krediti hamda ilmiy-tadqiqot dasturlari ishlab chiqila. Avstraliyada o'qishni xohlayotgan talabalarga ko'plab stipendiyalar va grantlar hamda xalqaro talabalar uchun moliyaviy yordam dasturi ham mavjud. Agar yaxshi o'qib, izlanish va harakatdan to'xtamasangiz katta miqdordagi stipendiyalar bilan bir qatorda o'z yoqtirgan sohagizda ishlab, sevimli jamoa ortirishingiz va yaxshigina daromad topishingiz mumkin. Oliy ta'limni tugatgan talabalarga bakalavr darajasi va qaysi kurslarda tahsil olgan bo'lsa, ana shu kurslarning sertifikatlari taqdim etiladi.

Avstraliya davlati sifatli, kuchli metodika bilan xalqaro ta'lim berish bo'yicha dunyoda 3-o'rinda turadi. Quyida siz bu mamlakatning ta'limi tizimi tarixi haqida qisqacha faktlar bilan tanishishingiz mumkin.

1787 yilda o'n bitta kemada Avstraliyada Yevropa ko'chmanchilar koloniyasini yaratish uchun Buyuk Britaniyadan yevropaliklar suzib keladi. Shundan so'ng, 1792 yilga kelib Janubiy Uelsda Yevropadan ko'chib kelgan oilalarning 50 bolasiga yangi ikkita maktab ochib beriladi. Bu maktablarda ta'lim tizimi Angliya cherkovining falsafalariga taqlid qilingan holda o'tilar edi. Ushbu ta'lim dargohlaridagi birinchi maktab o'qituvchisi Richard Jonson edi. Uning sa'y harakatlari evaziga Avstraliyada yangi bir ta'lim an'anasi boshlanadi. Yuqorida

keltirilgan ikki ta'lim dargohi Avstiraliyadagi ilk diniy maktablar edi. Keyinchalik, Bu mamalakatda ta'lim tizimi yanada rivojlanib, 1860 yilda puxta o'ylangan ta'lim dasturi hamda ancha yaxshilangan uslublar bilan Sidney va Melburn universitetlari ochilishi kuzatildi. XIX asrga kelib, xususiy maktablat birin-ketin ochila boshlandi. Natijada maktab yoshidagi o'quvchilarning uchdan bir qismi ushbu ta'lim muassacalarida o'qishni davom ettirdilar. Avstiraliyadagi barcha maktablarning 30 foizi din bilan bog'liq maktablar shuningdek, diniy maktablar xususiy maktablarning 94 foizini tashkil qilar ekan. 2020 yilning statistikasiga ko'ra bu mamlakatda 3,13 millionga yaqin ayollar oliy ta'limda tahsil olishmoqda. Butun davlat bo'yicha eng yuqori talabalarni qabul qiluvchi shahar Janubiy Uels hisonlanib, bir milliondan ortiq talabalar u yerda tahsil olishadi. Mamlakatdagi eng yaxshi ilmiy metodikaga ega bo'lgan hamda ta'lim sifatiga ko'ra yetakchilikda turuvchi universitetlar soni 8 ta va ular "kuchli sakkiztalik" deb ataladi. Bular Melburun, Sidney, Avstraliya Milliy univeristeti, Monash, Quinslend, Mackuari, Kanberra, Viktoria va Charlz Darvin universitetlaridir. Avstiraliya unversitetlarida qobiliyatli va iqtidorli talabalar uchun ularning mahorat va qiziqishlariga muvofiq ravishda, izlanishlar olib borishga imkon beriladi. Ushbu tadqiqotlar orqali universitetlar yangidan yangi iqtidorlarni kashf qilishi mumkin hamda talabalar ishlarini yakunlayotgan paytda ularga universitet tomonidan maxsus kreditlar ajratiladi. Xullas talabalarga bo'lgan e'tibor yetarlicha.

Avstraliyada ta'lim tizimi olti sektordan iborat. Ular: maktabgacha, boshlang'ich, o'rta, o'rta maxsus, oliy ta'lim va turli til o'rgatuvchi kurslardir.

Bolalar bog'chalarga uch yoshdan qabul qilinadi. Ta'limning ushbu bosqichi ixtiyoriy. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning ijodiy qobiliyatini o'stirishga alohida e'tibor qaratiladi. Turli ijodiy mashg'ulotlar yordamida ular kreativ fikrlashga o'rgatiladi. Qo'l motorikasini rivojlantirish orqali bolalarning bosh miya faoliyatini faollashtirishga alohida urg'u beriladi. Bolani aynan bog'cha yoshidan boshlab kasbiy faoliyatga yo'naltirish ta'limning mazkur bosqichi oldida turgan asosiy vazifa etib belgilangan.

Avstraliyada maktab ta'limi o'n ikki yillik. O'quvchilar besh yoshdan o'n bir yoshgacha, ya'ni olti yil boshlang'ich, keyin olti yil o'rta maktabda ta'lim oladi. O'rta maktabning oxirgi ikki o'quv yilida o'quv dasturini muvaffaqiyatli tugatganlar ta'limning bakalavriat bosqichiga yo'llanmani qo'lga kiritadi. O'qitish tizimidagi bu islohot mamlakatning oliy ma'lumotli kadrlarga bo'lgan ehtiyojini qondirish va turli imtihonlar qo'rquvidan xalos etish orqali o'quvchilarda kelajakka ishonchni shakllantirishga qaratilgan.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxati I.

Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi: 2023-yil 30-aprelda qabul qilingan [Elektron manba]. - URL: <https://lex.uz/docs/-6445145>.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni: 2020-yil 23-sentyabr, O'RQ-637-son [Elektron manba]. - URL: <https://lex.uz/docs/-5013007>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida"gi qarori: 2017-yil 28-iyul, PQ-3160-son [Elektron manba]. - URL: <https://lex.uz/docs/-4071203>.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmoni: 2019-yil 29-aprel, PF-5712-son [Elektron manba]. - URL: <https://lex.uz/docs/-4312785>.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmoni: 2022-yil 28-yanvar, PF-60-son [Elektron manba]. - URL: <https://lex.uz/docs/-5841063>.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi farmoni: 2022-yil 11-may, PF-134-son [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/docs/-6008663>.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2019–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasi aholisining ruhiy salomatligini muhofaza qilish xizmatini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori: 2019-yil 13-fevral, PQ-4190-son [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/docs/-4201081>.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi sohasidagi ilmiytadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori: 2021-yil 25-yanvar, PQ-4963-son [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/docs/-5239538>.
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'quv asbobuskunolari va anjomlarining xavfsizligi to'g'risidagi umumiy texnik reglamentni tasdiqlash haqida"gi qarori: 2017-yil 2-iyun, 345-son [Elektron manba]. – URL: <https://www.lex.uz/docs/-3231533>.
10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'quvchilarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash ishlarini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi qarori: 2019-yil 12-iyul, 577-son [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/docs/-4417140.15>
11. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10–11-sinflari o'quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash

choratadbirlari to'g'risida"gi qarori: 2021-yil 30-dekabr, 792-son [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/docs/-5800745>.

12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi qarori: 2022-yil 17-yanvar, 25-son [Elektron manba]. – URL: <https://lex.uz/ru/docs/-5828765>.

II. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari

1. Mirziyoyev Sh. M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017-yil 14-yanvar. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 104 b.

III. Asosiy adabiyotlar

1. Abdurahmonov F. M. Kasbiy stress, emotsional so'nish holatlari profilaktikasi va korreksiyasiga qaratilgan korreksion dastur. – Toshkent:... 2022.
2. Baratov Sh. Ta'limda psixologik xizmat asoslari. Monografiya. – Toshkent: Ma'naviyat", 1999. – 302 b.
3. Hojiboyev I. Umumiy psixodagnostika. O'quv qo'llanma. – Buxoro: 2023. – 235 bet.
4. Ismailov A., Daminov H., Karimov N., Ahmedov X., Tog'ayeva G., Qosimova Z. O'quvchilarni xalqaro tadqiqotlarga tayyorlashga mo'ljallangan, umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'qituvchilari, soha mutaxassislari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun mo'ljallangan test topshiriqlari to'plami. Axborotnoma 1-son. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 22 b.
5. Ishmuhamedov R. J, Yuldashev M. A. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Nihol, 2013. – 96 b.
6. Ishmuhamedov R. O'quv jarayonida interfaol uslublar va pedagogik texnologiyalarni qo'llash uslubiyati. – Toshkent: RBIMM, 2008. – 68 b.
7. Jabborov X. X. O'qituvchining kasbiy faoliyatga psixologik tayyorligi va kasbiy stress, kasbiy (emotsional so'nish) holatlari diagnostika test to'plami. – Toshkent:2022.
8. Karimova V. M. Ijtimoiy psixologiya. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 172 b.
- 16
9. Nishonova Z. T. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. Oliy pedagogik o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent:2013. – 364 b.
10. Nishonova Z. T., Abdullayeva D., Baykunosova G. O'smirlik davri psixodagnostikasi va psixokorreksiyasi. Uslubiy qo'llanma. – Toshkent:... 2015.

11. Qodirov U. Yoshlarni destruktiv ta'sirlardan himoyalashning psixologik jihatlari. Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2013. – 236 b.
12. Qodirov U., Jumayev U. Kasb psixologiyasi. – Toshkent: 2022. – 301 b.
13. Qodirov B. R. Iqtidorli bolalarning birlamchi tanlovi metodikalari. Uslubiy qo'llanma. – Toshkent: 2014. – 75 b.
14. Shoumarov G'. B., Qodirov U. D., Hojiboyev I. I. Oilaga psixologik yordam ko'rsatish asoslari. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Tafakkur bo'stoni, 2014. – 234 b.
15. Shoumarov G'. , Saidov B., Qodirov U., Sog'inov N. O'zbekistonda suitsid muammolari va ularning oldini olish yo'llari. Uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2022.

IV. Elektron manbalar

1. gov.uz – O'zbekiston Respublikasi Hukumati portali.
2. my.gov.uz – yagona interaktiv davlat xizmatlari portali.
3. uzedu.uz – Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining rasmiy sayti.
5. infocom.uz – “Raqamli iqtisodiyot” ilmiy-elektron jurnali sayti.
6. uza.uz – O'zbekiston Milliy axborot agentligi sayti.
7. kitob.uz – Respublika bolalar kutubxonasi sayti.
8. ziyonet.uz – axborot ta'lim portali.
12. lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
15. educare.uzedu.uz – ijtimoiy-psixologik, tibbiy-psixologik, psixologikpedagogik ma'lumotlar portali.